

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra nederlandistiky

Studijní rok 2021/2022

**DE BESCHRIJVING VAN NEDERLAND EN ZIJN
INWONERS IN TSJECHISCHE REISVERHALEN
(IN DE PERIODE 1918-1938)**

DEPICTION OF THE NETHERLANDS AND ITS
INHABITANTS IN CZECH TRAVELOGUES (IN THE
PERIOD 1918-1938)

*VYOBRAZENÍ NIZOZEMSKA A JEHO OBYVATEL
V ČESKÝCH CESTOPISECH (V LETECH 1918–1938)*

***Magisterská diplomová práce
Nizozemská filologie***

Bc. Tereza Majdanicsová

Vedoucí práce: Engelbrecht Wilken, prof. Dr. cand. litt.

Olomouc

2022

Verklaring

Ik verklaar dat ik mijn masterscriptie zelfstandig geschreven heb en alle vakliteratuur en bronnen die ik gebruikt heb in de literatuurlijst heb vermeld.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Opavě dne 1. 5. 2022

Bc. Tereza Majdanicsová

Op deze plaats wil ik de begeleider van mijn scriptie, prof. Dr. Wilken Engelbrecht, bedanken voor zijn waardevolle adviezen en opmerkingen bij het schrijven van deze scriptie.

Inhoud

Inleiding	6
Geanalyseerde literatuur.....	8
Miloš Seifert: U básníka Frederika van Eedena: vzpomínky na Holandsko /	
Herinneringen aan Holland: Op bezoek bij de dichter Frederik van Eeden (1922).....	8
Karel Scheinpflug: Německem, Holandskem a Belgií (Z cest roku 1925–1926) (1929) ...	8
Jaroslav Skrbek: Malíř na cestách: Balkán, Holandsko, Belgie (1929)	8
Eduard Bass: Holandský deníček: [Nejpestřejší cestopis] (1930)	9
Karel Pittich: Poznámky z Italie, Německa, Švýcar, Holandska a Francie (1930).....	9
Karel Čapek: Obrázky z Holandska / Prenten van Holland (1932)	9
Marie Nesnídalová: Do světa za radiem: myšlenky a obrázky z cesty do Holandska	
(1932).....	9
Rudolf Jordán Vonka: Navštivte Nizozemsko (1932)	10
Hoofdstuk 1. Nederland en Tsjechoslowakije tussen 1918-1938	11
1.1 Nederland.....	11
1.2 Tsjechoslowakije.....	12
1.3 Geschiedenis van de wederzijdse betrekkingen.....	14
1.3.1 Voor 1918.....	14
1.3.2 Tussen 1918 en 1938	16
Hoofdstuk 2. Analyse van reisbeschrijvingen.....	19
2.1 Hoe zijn de Nederlanders?.....	19
2.1.1 Uiterlijk	19
2.1.2 De Nederlandse natie op internationale schaal.....	20
2.1.3 Temperament.....	21
2.2 Levensstijl.....	25
2.3 Kinderopvoeding.....	26
2.4 Politiek.....	27
2.5 Pers.....	28
2.6 Kunst	28
2.7 Religie	29
2.8 Platteland	30
2.9 Steden	32
2.9.1 Amsterdam	34
2.9.2 Rotterdam.....	35
2.9.3 Den Haag.....	36
2.9.4 Eindhoven	37

2.10 Oude steden.....	37
2.11 Koloniën	38
2.12 Water	38
2.13 Kleuren	39
2.14 Valse traditie	40
2.15 Reputatie van Tsjechoslowakije in Nederland.....	41
Hoofdstuk 3. Imagologische benadering	42
3.1 Wat is imagologie?.....	42
3.2 Algemeen imagologisch beeld van de Nederlanders	43
3.3 Het beeld van Nederland in Tsjechische ogen tijdens de Eerste Republiek (resultaat van de analyse).....	44
Hoofdstuk 4. Conclusie	48
Bibliografie	50
Primaire literatuur	50
Secundaire literatuur	50
Internetbronnen	52
Afbeeldingen	52
Summary	53
Resumé	54
Anotace	55

“...we zouden veel van Holland kunnen leren” (Mercks 2003: 10).

Inleiding

De beroemdste attributen die wij ook tegenwoordig met Nederland associëren, komen herhaaldelijk in de geanalyseerde teksten voor: bloemen, vlak landschap, kanalen, molens, havens, tuinbouw, rijkdom, klompen en Hollandse meesters (Nesnídalová 1932: 7). Maar heel wat indrukken en bevindingen waren honderd jaar geleden anders. Beide landen – Tsjechoslowakije en Nederland – waren meer gesloten dan vandaag. De wereld was nog niet zo verbonden, het bezoeken van vreemde landen was nog niet zo gebruikelijk.

Met de aanleg en uitbreiding van de spoorwegen werd reizen naar het buitenland veel toegankelijker.¹ Deze periode kan worden aangeduid als de geboorte van het moderne toerisme. Veertig jaar later werden verdere veranderingen teweeggebracht door de verspreiding van auto's en fietsen. De eerste spoorlijnen werden rond 1850 in Tsjechië ingevoerd en het reisverhaal werd een zeer populair genre (Engelbrecht 2018: 111).

In mijn scriptie wil ik laten zien welk imagologisch beeld van het Koninkrijk der Nederlanden tussen 1918 en 1938 is geschapen door Tsjechische reisboeken uit die periode. Welk beeld van het land werd gegeven aan lezers die het nooit hadden bezocht. Welke clichés, vooroordelen en subjectieve meningen van de auteurs, die door hun invloed op de lezers gemakkelijk objectief werden, komen uit de gekozen publicaties naar voren?

Ik zal de ontmoeting van twee culturen analyseren vanuit het perspectief van de eerste op de tweede: Slavisch en Germaans, katholiek en protestants, republiek en koninkrijk, industrieel en agrarisch land, een pas opgericht land en een gerespecteerde staat met een enorme reputatie en een hoge levensstandaard (Renner 2002: 14). Vanuit imagologisch oogpunt zal het een hetero-image zijn (zie subhoofdstuk 3.1 Wat is imagologie?).

Ik zal reisverhalen en een toeristische gids analyseren uit de periode tussen 1918 en 1938, d.w.z. uit de Eerste Republiek. Het dateert specifiek van de oprichting van de republiek op 28 oktober 1918 tot de ondertekening van het Verdrag van München op 30 september 1938.² Ik heb deze periode gekozen omdat zij historisch duidelijk afgebakend is in de Tsjechische, of Tsjechoslowaakse, geschiedenis. Het zijn de eerste twintig jaar van de vrije Tsjechoslowaakse Republiek, toen teksten niet meer onder de censuur van het Oostenrijks-Hongaarse keizerrijk vielen en nog niet onder de censuur van het Protectoraat van Bohemen en Moravië of de censuur van het communistische regime. Verder kwam het toerisme, en daarmee het reizen

1 In 1920 werd een rechtstreekse treinverbinding Praag-Amsterdam tot stand gebracht (Goedhart en Co. 2018: 11).

2 Deze werd gevolgd door de Tweede Republiek (vanaf de ondertekening van het Verdrag van München tot 15 maart 1939, toen de Duitse bezetting van Bohemen en Moravië begon) en de Derde Republiek (van het einde van de Tweede Wereldoorlog tot de Praagse Coup in februari 1948).

naar Nederland, steeds vaker voor, zodat er voldoende publicaties beschikbaar zijn die ik bij mijn analyse kan gebruiken.

In het eerste hoofdstuk van mijn masterscriptie zal ik de betrekkingen tussen Nederland en Tsjechoslowakije (en de voorgangers van deze onafhankelijke staten op hun grondgebied) vanuit historisch perspectief belichten. Ik zal mij concentreren op de betrekkingen in de bestudeerde periode (1918-1938) en op die van vóór 1918.

In het tweede hoofdstuk zal ik uitgekozen reispublicaties van Tsjechische auteurs over Nederland analyseren. De onderwerpen worden onderverdeeld in subhoofdstukken.

In hoofdstuk drie zal ik uitleggen wat de imagologische benadering precies inhoudt. Ik zal het algemene, internationale imago van Nederland in de literatuur in het algemeen laten zien volgens de Nederlandse literatuurwetenschapper Ellen Krol. Ik zal ook het beeld van Nederland samenvatten zoals dat in de geanalyseerde reisverhalen wordt geschetst.

Ik heb dit onderwerp voor mijn masterscriptie gekozen omdat de imagologische analyse van, laten we zeggen, de etnische groep der Nederlanders vanuit het perspectief van de Tsjechen niet volledig aan bod komt in academische teksten. Dit onderwerp werd behandeld ook door Wilken Engelbrecht in zijn artikel *Zwermen mensen en véél water – Tsjechen over het Nederlandse landschap* (2018) en Jana Jurčagová in haar bachelorscriptie *Door vreemde ogen. De representatie van Nederlanders in Tsjechische non-fictie* (2016). Terwijl de huidige vorm van dit hetero-image ons vertrouwd is, we leven er de facto in, was die van zo'n honderd jaar geleden waarschijnlijk in vele opzichten anders.

Hieronder wil ik uiteenzetten hoe ik in mijn masterscriptie heb gewerkt met de problematische begrippen Nederland versus Holland en Tsjechië versus Tsjechoslowakije.

In de onderzochte periode (1918-1938) werd Nederland in het Tsjechisch aangeduid als Holland (“Holandsko”). Tegenwoordig wordt deze benaming echter als onjuist beschouwd, omdat de naam van een provincie verwijst naar het gehele koninkrijk. De naam Nederland wordt daarom als officiële naam genomen in het Tsjechisch.³ In mijn masterscriptie gebruik ik de term Nederland, maar wanneer ik teksten uit de Eerste Republiek citeer, houd ik de term Holland aan.

Wat de kwestie van de termen Tsjechië en Tsjechoslowakije betreft, ben ik als volgt te werk gegaan: indien de tekst betrekking had op de gehele republiek, heb ik de term Tsjechoslowakije gebruikt. Als Tsjech die geboren is na de splitsing van Tsjechoslowakije in twee afzonderlijke republieken op 1 januari 1993, beschouw ik deze twee staten als twee verschillende landen met hun eigen cultuur en slechts gedeeltelijk gemeenschappelijke geschiedenis. Aangezien alle geanalyseerde auteurs Tsjechisch waren, heb ik de term Tsjechië gebruikt wanneer ze meer subjectieve indrukken van hun “vaderland” gaven. Naar mijn

3 Nizozemsko × Nizozemí × Holandsko. *Pravopisně.cz* [online]. [cit. 2022-02-27]. URL: <https://www.pravopisne.cz/2015/03/nizozemsko-x-nizozemi-x-holandsko/>.

mening is het onmogelijk om Tsjechië en Slowakije gelijk te stellen en deze “indrukken van het vaderland” ook als betrekking hebbend op Slowakije te beschouwen. Tijdens de Eerste Republiek waren de beide landsdelen zeer verschillend (zie hoofdstuk 1.2).

Geanalyseerde literatuur

Miloš Seifert: *U básníka Frederika van Eedena: vzpomínky na Holandsko / Herinneringen aan Holland: Op bezoek bij de dichter Frederik van Eeden* (1922)

Miloš Seifert was opvoeder, vertaler, schrijver en ook de vader van de Tsjechische padvinderij. Hij kwam naar Nederland op uitnodiging van de schrijver Frederik van Eeden, wiens werk Seifert in het Tsjechisch vertaalde (o.a. *Johannes Viator*, *Het boek van de liefde*, *De blijde wereld* en *De broeders*) (Merhaut 2008: 72-73). Voor mijn analyse is dit boek bijzonder waardevol omdat Seifert in een Nederlands huishouden werd geplaatst, zodat hij in zijn tekst schrijft over het alledaagse gezinsleven van de Nederlanders en de Nederlandse manier van opvoeden.

Karel Scheinpflug: *Německem, Holandskem a Belgii (Z cest roku 1925–1926)* (1929)

In zijn reisverhaal beschrijft journalist, criticus en schrijver Karel Scheinpflug zijn indrukken van Duitsland, Nederland en België. Hij beschrijft Nederland vanuit het gezichtspunt van een zelfredzame toerist (d.w.z. zonder reisbureau e.d.). Daarom besteedt hij ook aandacht aan praktische zaken – wat is de toestand van de spoorwegen, hoe werkt het openbaar vervoer precies, hoe duur is het. Naast de traditionele reisverslagtekst bevat de publicatie ook enkele essayistische beschouwingen.

Jaroslav Skrbek: *Malíř na cestách: Balkán, Holandsko, Belgie* (1929)

Jaroslav Skrbek kijkt als schilder en graficus een beetje anders naar de wereld dan andere auteurs. Hij wijdt een groot deel van zijn boek aan de beschrijving van Nederlandse schilderscholen en technieken van individuele kunstenaars, de hoofdstukken over Nederlandse galleries (bijvoorbeeld het Rijksmuseum of het Mauritshuis) meer fungeren als een gids voor deze plaatsen. Als schilder van landschappen let hij vooral op de stedelijke en landelijke omgeving en de architectuur. Deze reis naar Nederland en vervolgens naar België was voor hem een studiereis (Engelbrecht 2018: 114).

Eduard Bass: Holandský deníček: [Nejpestřejší cestopis] (1930)

Eduard Bass bezocht Nederland in de zomer van 1928 ter gelegenheid van de Olympische Zomerspelen in Amsterdam. Deze Tsjechische schrijver en journalist was lid van de officiële Tsjechoslowaakse delegatie en deed voor Tsjechoslowakije verslag van de Olympische Spelen. Dankzij deze publicatie kunnen we een glimp opvangen van hoe Nederland zich aan de wereld wilde presenteren. Bass nam met de delegatie deel aan een officiële rondleiding door het koninkrijk, die voor de aanwezige journalisten was gepland.

Karel Pittich: Poznámky z Italie, Německa, Švýcar, Holandska a Francie (1930)

In zijn reisverhaal besteedt de dichter en pedagoog Karel Pittich slechts een minimum aan ruimte aan Nederland; veel meer ruimte is er voor de andere landen die hij bezocht (Italië, Duitsland, Zwitserland en Frankrijk). Daarom kon ik voor mijn analyse niet veel uit deze tekst putten, maar voor een volledig overzicht van de onderzochte periode was het noodzakelijk ook het reisverhaal van Pittich op te nemen.

Karel Čapek: Obrázky z Holandska / Prenten van Holland (1932)

Dit reisverslag is het bekendste in de Tsjechische Republiek wat het thema Nederland betreft, waarschijnlijk vanwege het grote belang van de schrijver Karel Čapek voor de Tsjechische cultuur. Hij bezocht Nederland in 1931 als Tsjechische afgevaardigde ter gelegenheid van het congres van PEN International (internationale schrijversvereniging). Daarna vatte hij zijn indrukken van zijn reis samen in zijn reisverhaal *Obrázky z Holandska*. Čapek komt niet veel in direct contact met de Nederlanders, maar hij beschrijft alles met het waakzame oog van een waarnemer.

Marie Nesnídalová: Do světa za radiem: myšlenky a obrázky z cesty do Holandska (1932)

Marie Nesnídalová, als lid van de amateurradioclub van Pilsen, ging samen met haar collega's naar Nederland om de radioproductie daar te bekijken. Nesnídalová studeerde wiskunde en natuurkunde (Opelík 2000: 502), dus in haar reisverhaal bespreekt zij ook de technologische vooruitgang van Nederland. De bestemming van de expeditie van de radioclub was de Phillips fabriek. Aangezien het een groepsreis was, had Nesnídalová niet veel contact met de Nederlanders zelf. Het reisverhaal is dan ook geschreven vanuit het gezichtspunt van een lid van een grote groep toeristen, voor wie alles van tevoren is gepland, zoals voor een snelle excursie door Nederland.

Rudolf Jordán Vonka: Navštivte Nizozemsko (1932)⁴

Deze publicatie verschilt van de andere geanalyseerde boeken in die zin dat het geen reisverhaal is, waarin de auteur zijn indrukken en bevindingen van een reis naar een vreemd land beschrijft. Dit boek is een toeristische gids uitgegeven door het Nederlandse officiële bureau voor toerisme in Den Haag. De auteur Rudolf Jordán Vonka was van 1920 tot 1925 secretaris en persvoorlichter van het Tsjechoslowaakse gezantschap in Den Haag (Engelbrecht 2021: 155). Voor mijn masterscriptie is deze gids des te belangrijker omdat hij zijn lezers uitdrukkelijk beschrijft hoe Nederland eruit ziet, wat men van het land kan verwachten, wat de interessantste plaatsen zijn om te bezoeken – met andere woorden, hoe een toerist uit Tsjechië Nederland waarschijnlijk zou kunnen waarnemen.

4 Hier moet worden opgemerkt dat de Tsjechische Nationale Bibliotheek in haar catalogus ten onrechte als verschijningsjaar 1918 aangeeft (https://aleph.nkp.cz/F/K142Q6A79D6JRGJIQ77K95G7RFLNUTLXF5XD66M6239QPCLPH6-34956?func=find-acc&acc_sequence=012225212). In het werkje zelf is geen datering aangegeven. Het jaar 1932 is door mij gededuceerd op basis van de gegevens over de eerste steen van het Comeniusmonument dat voor Amsterdam was gepland, de gegevens over de Afsluitdijk, Zuiderzeewerken, in de gids vermelde verschenen boeken en dergelijke.

Hoofdstuk 1. Nederland en Tsjechoslowakije tussen 1918-1938

1.1 Nederland

Nederland, zoals wij het nu kennen en zoals het er ook in de onderzochte periode uitzag, ontstond in 1830 door de afscheiding van België en de oprichting van twee afzonderlijke koninkrijken – het Koninkrijk België en het Koninkrijk der Nederlanden. Koningin Wilhelmina der Nederlanden (regeerde van 1890 tot 1948) was in de periode van 1918 tot 1938 het staatshoofd. Toen en nu is Nederland een constitutionele monarchie.

De voornaamste bron van Nederlandse rijkdom in 1918-1938 was de teelt en uitvoer van bloemen en groenten in het centrum van het land, en in het noorden het fokken van runderen en paarden, en de uitvoer van melk en rundvlees. Wat de industrie betrof waren de belangrijkste bronnen de Philips-fabriek in Eindhoven (oorspronkelijk gericht op de productie van gloeilampen) en het petroleumbedrijf Royal Dutch Shell (Sklenářová 2010: 14).

In de negentiende en twintigste eeuw (tot aan de Tweede Wereldoorlog) behield Nederland zijn neutrale positie. Het was militair geen erg sterk land en had als koloniale mogendheid veel te verliezen. Daarom was Nederland sterk betrokken bij internationale vredeshandhaving. De bouw van het Vredespaleis (die duurde van 1907 tot 1913) is het bewijs van dit beleid. Tegenwoordig is het paleis de zetel van het Internationaal Gerechtshof, het belangrijkste gerechtelijke orgaan van de Verenigde Naties. Tijdens de Eerste Wereldoorlog bleef het koninkrijk neutraal, waardoor zijn grondgebied tegen de oorlog werd beschermd en het handel kon drijven met beide partijen in het conflict. In 1918 werd Nederland er echter van beschuldigd van de oorlog te hebben geprofiteerd en pro-Duits te zijn geweest. Daarnaast verleende het land ook asiel aan de voormalige Duitse keizer Wilhelm II. Pruisen, die op 9 november 1918 troonsafstand deed (daarna woonde hij tot zijn dood in Doorn) (Sklenářová 2010: 15).

Ondanks zijn neutraliteit kwijnde Nederland echter weg na het einde van de oorlog. Zijn zeer belangrijke handelspartner Duitsland was verarmd, zwak en afhankelijk. Dit had ook gevolgen voor de economie van het koninkrijk. Onmiddellijk na de oorlog probeerde Nederland de economie van het land snel op gang te krijgen, maar desondanks haalden repressie en werkloosheid het land in. Als kostenbesparende oplossing koos het koninkrijk voor loonsverlagingen. De economische situatie van het land begon pas te verbeteren in 1926 onder het kabinet van Dirk Jan de Geer (Sklenářová 2010: 13).

De beurskrach van 1929 trof echter ook het koninkrijk. Toen de Nederlandse economie in 1931 werd getroffen sloot de regering gedeeltelijk de grenzen voor buitenlandse goederen. In datzelfde jaar bedroeg de werkloosheid reeds ongeveer honderdduizend, in 1935 was dit reeds

een half miljoen. De bevolking bedroeg in die periode ongeveer acht miljoen.⁵ In 1936 werd de munt gedevalueerd (de gouden standaard werd toen losgelaten, als laatste land in Europa), de regering kon de situatie niet oplossen (Sklenářová 2010: 13).

In die tijd streefde Duitsland ernaar het Verdrag van Versailles (1919) te herzien en zo weer volledig deel te gaan uitmaken van het wereldhandelsstelsel. Nederland steunde zijn buurland in de overtuiging dat de belangen van Duitsland in het oosten vreedzaam waren en dat het koninkrijk zou zijn belangrijke handelspartner terug hebben. In 1938 reageerde Nederland echter op de spanningen tussen Europese staten door terug te keren tot neutraliteit (Sklenářová 2010: 16).

Door de verslechterende situatie nam het vertrouwen in een democratische regering onder de bevolking af. De Nationaal-Socialistische Beweging, geleid door Anton Mussert, begon over te hellen naar de opvattingen van de NSDAP nadat Adolf Hitler in 1933 in Duitsland aan de macht was gekomen (Van der Horst 2007: 413-414). De partij had vooral steun onder het deel van de bevolking dat het meest door de economische crisis was getroffen – de kleine boeren en de middenklasse. De steun voor de partij en haar pro-Duitse gezindheid namen echter af naarmate de economische situatie in het koninkrijk verbeterde (Sklenářová 2010: 13). Bij de verkiezingen van 1935 behaalde de NSB 8% van de stemmen, in 1937 4% en in 1939 slechts 1%.⁶

1.2 Tsjechoslowakije

De datum van de oprichting van de Tsjechoslowaakse Republiek is 28 oktober 1918, toen Tomáš Masaryk de eerste president werd. Vanaf december 1935 was Edvard Beneš president. De republiek, een parlementaire democratie, bestond uit drie geografische eenheden met hun eigen talen: Tsjechië, Slowakije en Karpatisch Ruthenië (de officiële taal in de republiek was “Tsjechoslowaaks” [Tauchen 2008: 524]). Door deze regeling waren de omstandigheden in de verschillende delen van het land zeer ongelijk. In de verslagperiode was de Tsjechoslowaakse Republiek een pas opgericht land dat zijn positie in de internationale sfeer zocht. Ook moet worden gezegd dat het een staat was “aaneengelijmd” uit burgers van verschillende nationaliteiten.

Als men Tsjechië en Slowakije vergelijkt: De Tsjechische landen waren in de periode van de Eerste Republiek zeer productief en qua productie (BBP) vergelijkbaar met de meeste landen van West-Europa. De industriële capaciteit van Slowakije bedroeg echter slechts 9%, zodat het als een achtergebleven land werd geclassificeerd. Er was ook een groot verschil tussen de twee gebieden van eenzelfde staat op godsdienstig gebied. Steeds minder mensen in Tsjechië

5 Bevolkingsteller. Centraal Bureau voor de Statistiek [online]. [cit. 2022-02-27]. URL: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/bevolkingsteller>.

6 Nationaal-Socialistische Beweging (NSB). Kiesraad [online]. [cit. 2022-03-09]. URL: <https://www.verkiezingsuitslagen.nl/partij/nationaal-socialistische-beweging-nsb>.

hielden vast aan hun geloof, maar in Slowakije heerste het traditionele katholicisme. De Tsjechen probeerden de religieuze situatie in Slowakije te onderdrukken. In die tijd kreeg het Slowaakse katholicisme een politiek nationalistische anti-Tsjechische lading. Als reactie op het Tsjechische superioriteitsgevoel ontstond er onder de Slowaakse katholieken een fascistische fractie die opriep tot separatisme en een onafhankelijke staat (Kárník 2008: 429-430).

Duitsers die in Tsjechië woonden (ongeveer 23% van de bevolking) gaven na de Grote Oorlog vaak blijk van hun negatieve houding tegenover de republiek (Harna 2018: 413-414). De Duitsers die in de grensgebieden woonden, wilden geen deel uitmaken van de pas opgerichte Tsjechoslowaakse Republiek. Hierdoor ontstonden vier quasi-zelfstandige Duitse provincies binnen het historische grondgebied van Tsjechië: Sudetenland, Böhmenwaldgau, Deutschböhmen en Deutschsüdmähren. Het Tsjechoslowaakse leger heroverde deze gebieden echter met militair geweld. Dit verergerde echter de wrok van de Tsjechische Duitsers.⁷ De binnenlandse politieke partijen van de Duitsers hadden ook een invloed op de politiek en stond in de oppositie tegen de heersende democratische partijen (waarvan de agrarische partij een van de sterkste was), steeds meer vanaf 1935. Een andere sterke oppositiepartij was de Communistische Partij van Bohemen en Moravië, die in 1921 officieel werd opgericht in de Tsjechoslowaakse Republiek (Harna 2018: 418-419).

Wat de economie betreft, nam het pas gevormde Tsjechoslowakije een dominante positie in onder zijn burens; met uitzondering van Duitsland, dat na de Eerste Wereldoorlog arm was, waren alle andere buurstaten economisch minder ontwikkeld dan de republiek. Het kapitalisme was in Tsjechoslowakije nog niet zo ontwikkeld als in de VS of de Westeuropese landen, maar in de jaren twintig was de Tsjechoslowaakse economie de op tien na krachtigste ter wereld (Šrámek 2008: 14). Het domineerde vooral in de schoenen- en wapenindustrie. De beurskrach van 1929 trof de Tsjechoslowaakse economie pas vier jaar later ten volle, maar samen met de VS, Frankrijk en Duitsland behoorde het land tot de zwaarst getroffen landen. De staat begon zich veel meer met de economie te bemoeien om bij te dragen tot de verbetering ervan. De kiezers begonnen meer en meer naar het socialisme te neigen. De staatseconomie leefde in de tweede helft van de jaren dertig langzaam op door de toenemende bewapening van Tsjechoslowakije als antwoord op de toenemende agressie van buurland Duitsland (Šrámek 2008: 16-17).

De periode van de Eerste Republiek eindigde op 29 september 1938 met de onderhandelingen over het zogenaamde Verdrag van München. Vertegenwoordigers van Duitsland, Italië, Groot-Brittannië en Frankrijk kwamen overeen dat de Tsjechoslowaakse Duitstalige grensgebieden aan het Derde Rijk zouden vallen. De vertegenwoordigers van Tsjechoslowakije waren niet uitgenodigd voor de onderhandelingen. Op 15 maart werd het

7 Po vyhlášení Československa se odehrály četné šarvátky. Němci usilovali o provincii Sudetenland. ČT24. Česká televize [online]. [cit. 2022-04-06]. URL: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2636075-po-vyhlaseni-ceskoslovenska-se-odehraly-cetne-sarvatky-nemci-usilovali-o-provincii>.

Tsjechische grondgebied door de nazi-bezettingstroepen in beslag genomen en werd het Protectoraat van Bohemen en Moravië opgericht. Op 14 maart verklaarde de Slowaakse Republiek zich onafhankelijk en werd een bondgenoot van nazi-Duitsland.

1.3 Geschiedenis van de wederzijdse betrekkingen

1.3.1 Voor 1918

Tsjechoslowakije en Nederland liggen hemelsbreed ongeveer 1.000 kilometer van elkaar verwijderd, een afstand die in de onderzochte periode, d.w.z. tussen 1918 en 1938, moeilijker te overbruggen was. Cultureel contact tussen deze staten was niet erg frequent, maar er zijn aanwijzingen van contact reeds in de elfde eeuw. Zo studeerde de vooraanstaande Tsjechische kroniekschrijver Kosmas in Luik (de stad maakte toen deel uit van de Nederlanden). Er is ook een koopmansrapport uit 1235 bewaard gebleven, waarin talrijke contacten van Nederlandse kooplieden met Tsjechië en vice versa worden vermeld. De meest voorkomende invoer uit Nederland was Vlaams linnen en haring (Vonka 1932: 65-66).

De Nederlanders begonnen in de dertiende eeuw naar het grondgebied van huidige Tsjechië te trekken, vooral vanuit het gebied rond de Rijnmonding vanwege de frequente overstromingen. Veel Nederlanders vestigden zich bijvoorbeeld in de stad Nymburk, die vervolgens werd versterkt met een dubbele gracht, wat volgens Vonka een typisch Nederlandse methode is. In 1345 nam de Boheemse koning Karel IV als Duits keizer Holland, Friesland, Zeeland en Henegouwen onder zijn bestuur (Vonka 1932: 66). Bovendien stamden de voorouders van zijn huis Luxemburg (dat tussen 1310 en 1437 in de Tsjechische gebieden regeerde) ook af van de familie van de oude graven van Limburg (Sedláček 1937: 6). Er zijn ook tientallen studenten uit Nederland die in de tweede helft van de 14^e eeuw aan de Karelsuniversiteit Praag studeerden (Renner 2002: 7).

Er waren veelvuldige contacten tussen de Tsjechische en de Nederlandse adel. In de zeventiende eeuw vestigden zich veel Nederlandse ambachtslieden in Praag. In de vorige eeuw hadden de geschriften van Erasmus van Rotterdam veel succes in Tsjechië, en zijn werken werden in verschillende edities uitgegeven (Vonka 1932: 67-68). Erasmus correspondeerde ook met verschillende Tsjechische denkers en was geïnteresseerd in de religieuze situatie in Tsjechië na de Hussietenoorlogen (Renner 2002: 7). Aan het hof van keizer Rudolf II, die tussen 1576 en 1612 in Bohemen regeerde, waren twaalf Nederlandse schilders (Vonka 1932: 70). Zij beïnvloedden de ontwikkeling van het maniërisme in de Tsjechische landen aanzienlijk (Renner 2002: 8).

Vanuit het oogpunt van vandaag (wanneer Nederland als protestants wordt beschouwd en Tsjechië eerder als katholiek) deed zich in de zeventiende eeuw een enigszins paradoxale situatie voor. De Nederlandse jezuïet Petrus Canisius werd met zijn volgelingen naar

Bohemen geroepen en werd een van de belangrijkste actoren van de katholieke hervorming in het land, toen het protestantisme werd onderdrukt en het katholieke geloof werd ingevoerd als het enig mogelijke geloof (1620) (Vonka 1932: 69).

Belangrijk voor de historische contacten tussen Nederland en Tsjechië is de periode tussen 4 november 1619 en 8 november 1620, toen Frederik V van de Palts koning van Bohemen was. In deze periode hadden de Tsjechen en de Nederlanders dezelfde vijand: het katholicisme en de Habsburgse monarchie. Frederik V was de Duitse edelman maar zijn moeder was de dochter van Willem van Oranje. Hij werd op de troon gezet door Tsjechische rebellen tegen de Habsburgse regering (Ferdinands verwantschap met het Engelse koningshuis was voor hen heel belangrijk, zijn vrouw was namelijk Elizabeth Stuart, dochter van de Engelse koning Jacobus I van Engeland). Nederland steunde Tsjechië zowel financieel als militair. In 1620 onderdrukten de Habsburgers echter de opstand en Frederik V werd afgezet (Renner 2002: 10). Toen hij naar de Nederlanden ging, kreeg hij gezelschap van een aantal Tsjechische calvinisten die niet langer een vredig leven in Bohemen hadden (Vonka 1932: 72).

Veelbetekenend is ook het verblijf, het werk en de daaropvolgende begrafenis van Jan Amos Comenius in Nederland (tussen 1656 en 1670). Vóór 1656 bezocht hij echter verschillende keren de Nederlanden, de eerste keer als student in 1614. Veel van Comenius' belangrijke geschriften werden in Amsterdam gepubliceerd (Vonka 1932: 74).

Een andere toestroom van Nederlanders naar Tsjechië was tijdens de Dertigjarige Oorlog en ook tijdens de Spaanse Successieoorlog. Interessant is dat de achternaam Holan, die in Tsjechië veel voorkomt, is afgeleid van de naam Holland, dus mensen met deze achternaam stammen af van de Nederlanders. De oorsprong van de achternaam stamt waarschijnlijk uit deze periode (Vonka 1932: 76).

En aan de andere kant: In 1745 beschuldigde keizerin Maria Theresia van Oostenrijk, tevens koningin van Bohemen, de Joodse bevolking van verraad en verbande hen uit het land. Velen van hen vestigden zich in Nederland – vandaar de familienamen Van Praag, Praager of Van Bohemen (Vonka 1932: 77).

De Tsjechen gaven de Nederlanders de door Jan Amos Comenius voorgestelde onderwijshervorming, de Nederlanders gaven de Tsjechen twee zeer belangrijke schilders: Hanuš Schwaiger en Josef Mánes. Zij waren beiden afstammelingen van Nederlandse families die naar Bohemen waren geëmigreerd. En de Nederlandse schildersfamilie Marissen stamt af van Tsjechische migranten (Vonka 1932: 76).

In 1736 stichtte de eenheid van de Moravische Broeders een nederzetting in Zeist, van waaruit zij christelijke missies organiseerden onder de Eskimo's en Indianen en ook onder de negers in Suriname en in Namibië (Vonka 1932: 77).

Aan het eind van de negentiende eeuw begonnen ambachtslieden uit Tsjechoslowakije naar Nederland te trekken, vooral naar Amsterdam en Den Haag, en mijnwerkers naar Heerlen (Sedláček 1937: 38-39). Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd Nederland als neutrale staat gebruikt als organisatiecentrum door het Tsjechoslowaakse verzet. De Tsjechische schilder

Emil Filla verhuisde naar Amsterdam en bemiddelde bij de communicatie tussen het verzet in de Republiek en het verzet in het buitenland (Sedláček 1937: 40). Rotterdam was ook de plaats van een van de ontmoetingen van de toekomstige Tsjechoslowaakse president Tomáš Masaryk met de Britse zijde over zijn vaderland (Sedláček 1937: 42). In oktober 1914 ontmoette Masaryk in Hotel Weimar de Schotse historicus en journalist Robert William Seton-Watson, met wie hij zijn visie op Tsjechoslowakije besprak. Dankzij de contacten van Seton-Watson bereikte deze visie Londen, Sint-Petersburg en Parijs – de landen die tijdens de Eerste Wereldoorlog tegen Oostenrijk-Hongarije en Duitsland vochten (Goedhart en Co. 2018: 8).

1.3.2 Tussen 1918 en 1938

Nederland was het tiende land waarmee de pas opgerichte Tsjechoslowaakse Republiek diplomatieke betrekkingen aanknoopte. Tot 1948, toen de Communistische Partij aan de macht kwam in Tsjechoslowakije, was Nederland een belangrijke handelspartner voor de republiek. Het koninkrijk was ook een van de vijftien belangrijkste buitenlandse partners van Tsjechoslowakije (Sklenářová 2010: 11).

Volgens Hans Renner waren de diplomatieke betrekkingen tussen Nederland en Tsjechoslowakije in het interbellum echter nogal koud. Voor de Nederlanders waren de Tsjechoslowaken nieuw en onbekend. Omgekeerd vonden de Tsjechoslowaken de Nederlanders onbetrouwbaar omdat zij asiel hadden verleend aan de man die de Eerste Wereldoorlog had ontketend, ex-keizer Wilhelm II (Renner 2002: 15).

Wat hadden deze twee staten gemeen? Twee kleine staten met een parlementaire democratie, beide economisch en sociaal ontwikkeld, beide met het grote Duitsland als buurland. En de verschillen? Nederland was neutraal tijdens de Eerste Wereldoorlog en wilde deze status behouden – steunde de Volkenbond, maar binnen bepaalde grenzen. Op het gebied van de internationale betrekkingen stond het koninkrijk welwillend tegenover het beleid van Groot-Brittannië en steunde zij in de tweede helft van de jaren dertig het appeasement-beleid jegens Adolf Hitler. Het sluiten van het Verdrag van München was voor Nederland een teken van vrede (Renner 2002: 15-18).

Tsjechoslowakije daarentegen was een van de overwinnaars van de Eerste Wereldoorlog en was een groot voorstander van de Volkenbond. De politiek van appeasement van het Westen was gevaarlijk voor het land, en de sluiting van het Verdrag van München betekende het einde van de tijdelijke vrijheid in de republiek (Renner 2002: 15-18).

De eerste diplomatieke vertegenwoordiger van de Tsjechoslowaakse Republiek was Miroslav Božinov-Plesinger. Hij werd in juli 1919 naar Nederland gezonden.⁸ De eerste officiële

8 PLESINGER – BOŽINOV Miroslav. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [online]. [cit. 2022-02-28]. URL: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/plesinger_bozinov_miroslav.html.

ambassadeur was Prokop Maxa vanaf 1920. Tsjechoslowakije schonk een standbeeld van Jan Amos Comenius aan Amsterdam na de inaugurele audiëntie van Prokop Maxa op 20 april 1921. Comenius is een symbool dat deze twee landen verbindt. (Sklenářová 2010: 26). Ondanks alle plannen heeft de bouw van dit monument echter nooit plaatsgevonden. Uiteindelijk werd echter alleen de eerste steen gelegd en het monument is tot op de dag van vandaag onbebouwd gebleven (Goedhart en Co. 2018: 29). Maxa's tegenhanger in Praag was Michiels van Verduynen (Sklenářová 2010: 22). Het aantal ambtenaren op de Nederlandse ambassade bedroeg drie, met inbegrip van de ambassadeur, terwijl er in Den Haag altijd ongeveer 11 Tsjechoslowaakse ambtenaren aanwezig waren (Sklenářová 2010: 43).

In 1923 werd in Amsterdam een honorair consulaat opgericht om de handel tussen Nederland en Tsjechoslowakije te bespoedigen. Het was vooral belangrijk om dicht bij Rotterdam te zijn, een verkeersknooppunt en de hoofdzetel van de commissionairs voor de handel met Groot-Brittannië, Noord- en Zuid-Amerika en de Nederlandse koloniën. Het was ook belangrijk voor Tsjechoslowakije om de Holland-Amerika Lijn in het oog te houden, die de emigratiestroom uit Europa naar Noord-Amerika leidde en tussen 1918 en 1938 maandelijks tot duizend Tsjechoslowaken naar de Verenigde Staten vervoerde. Het consulaat vertegenwoordigde voornamelijk Bata en het Nederlandsch-Russisch Handelskonzern. Het bevorderde ook het toerisme in de republiek (Sklenářová 2010: 44-47). Andere consulaten ter ondersteuning van Tsjechoslowaakse kooplieden werden ook gevestigd op Java, in Batavia, Semarang en Curaçao (Sklenářová 2010: 49; 51). Nederland had ook vele consulaten in Tsjechoslowakije, waarvan het eerste in 1895 in Brno werd gevestigd (Sklenářová 2010: 51).

Op 1 november 1924 trad het handelsverdrag tussen de republiek en het koninkrijk in werking, en het was voor Tsjechoslowakije van belang dat zijn handelssfeer nu ook de Nederlandse koloniën omvatte (Sklenářová 2010: 29-30). Het verdrag werd in 1923 ondertekend en regelde de onderlinge handel. Tsjechoslowakije was het eerste land waarmee Nederland over een dergelijk verdrag onderhandelde (Sklenářová 2014: 118).

In het kader van de viering van de tiende verjaardag van de onafhankelijke Tsjechoslowaakse Republiek verleende Wilhelmina der Nederlanden aan Tomáš Masaryk in 1928 het grootkruis in de Orde van de Nederlandse Leeuw (Goedhart en Co. 2018: 21).

Waarschijnlijk de belangrijkste historische gebeurtenis die in de onderzochte periode plaatsvond in de internationale betrekkingen tussen Tsjechoslowakije en Nederland was de zoektocht naar het graf van Jan Amos Comenius. In 1927 slaagde de Tsjechoslowaakse kant erin om toestemming te krijgen van Nederland. De uiteindelijke overeenkomst tussen de twee landen vóór het begin van de zoektocht luidde als volgt: het onderzoek zou worden geleid door Tsjechische deskundigen, maar ook Nederlanders zouden kunnen deelnemen en de stoffelijke resten zouden niet naar Tsjechoslowakije worden gebracht. Op 19 juli 1929 werd het stoffelijk overschot in de Waalse kerk in Naarden geïdentificeerd als dat van Jan Amos Comenius. Vier jaar later schonk Nederland de Waalse kerk waar Comenius was begraven aan Tsjechoslowakije. Vervolgens werd de kerk gerenoveerd en op 8 mei 1937 ingehuldigd in

aanwezigheid van de vertegenwoordiger koningin Wilhelmina, de ministers van Onderwijs van beide landen en de minister van Buitenlandse Zaken van Nederland. De ceremonie werd via de radio uitgezonden en gefilmd. Bij die gelegenheid werd ook een overeenkomst bereikt over Tsjechoslowaaks-Nederlandse culturele betrekkingen (Sklenářová 2010: 36-38).

In het begin van de jaren dertig werden de betrekkingen tussen Tsjechoslowakije en Nederland sterker. In 1931 begon Bata officieel in Nederlands-Indië ondernemen (Sklenářová 2016: 187). Vanaf 1932 waren geen visa meer nodig voor reizen tussen de twee landen (Goedhart en Co. 2018: 23). Een jaar later vestigde de Tsjechische schoenenfabrikant Bata een fabriek in de Noord-Brabantse stad Best. In de omgeving ervan bouwde hij het zogenaamde Batadorp, een nederzetting die naast productiehallen ook woonhuizen voor de arbeiders bevatte, alsmede sport- en recreatievoorzieningen (Goedhart en Co. 2018: 24-25). Phillips creëerde een soortgelijke omgeving in Eindhoven (zie subhoofdstuk 2.9.4 Eindhoven). En vice versa: Phillips en Unilever deden zaken in Tsjechoslowakije. In de jaren dertig stond Nederland op de 4^e plaats wat betreft buitenlandse investeringen in de republiek (Renner 2002: 15).

In het interbellum was de Vereeniging Nederland – Tsjecho-Slowakije verantwoordelijk voor de organisatie van de culturele interconnectie tussen de beide landen (Sklenářová 2014: 118-119). Deze organisatie werd officieel opgericht in 1922 onder de naam Hollandsch – Tsjecho-Slowaaksche Vereeniging (Sklenářová 2014: 120). Pas in de tweede helft van de twintigste eeuw werd de organisatie echt actief. Dit waren voornamelijk lezingen over de geschiedenis en de cultuur van Tsjechoslowakije in heel Nederland maar ook concerten en tentoonstellingen van kunst van Tsjechoslowaakse kunstenaars in het koninkrijk (Sklenářová 2014: 126-127).

Na de ondertekening van het Verdrag van München op 29 september 1938 organiseerde de Vereniging een inzamelingsactie in Nederland ter ondersteuning van de Tsjechoslowaakse inwoners die getroffen waren door de wijziging van de grenzen van hun land. Er werd een oproep gedaan aan degenen “die dankbaar waren voor het offer dat Tsjechoslowakije heeft gebracht voor het behoud van de vrede in Europa” (Sklenářová 2014: 133-134). De Vereeniging Nederland – Tsjecho-Slowakije hield op te bestaan na de communistische overname van de republiek in 1948 (Sklenářová 2014: 135).

De Nederlandse Ambassade in Praag staakte haar activiteiten na de oprichting van het Protectoraat Bohemen en Moravië (d.w.z. na 15 maart 1939) (Sklenářová 2010: 43).

Hoofdstuk 2. Analyse van reisbeschrijvingen

2.1 Hoe zijn de Nederlanders?

2.1.1 Uiterlijk

Karel Čapek spreekt van het Nederlandse “nationale type”. Wanneer hij probeert “het typische gezicht van de Nederlander” te beschrijven, verwijst hij de lezer naar zeventiende-eeuwse auteurs, hij noemt specifiek bijvoorbeeld Govert Flinck, Rembrandt, Frans Hals en Cornelis Troost (Čapek 1947: 9). Deze observatie van Čapek wordt bevestigd door Scheinpflug en Skrbek: “Na enige tijd kwam de burgemeester ons begroeten, een man van grotere gestalte, met een witte geitensik, een vonkje in oog, een knap profiel, alsof hij met zijn fysionomie uit een schilderij van Frans Hals was gevallen”⁹ (Skrbek: 1929: 59-60). Karel Scheinpflug maakt een zeer vergelijkbaar punt:

De Nederlanders zijn welgebouwde mannen met een stevig, benig postuur en voluptueuze, blozende gezichten, enigszins stijf in hun bewegingen, maar geanimeerd en luidruchtig in hun spreken. Ook bij hun vrouwen ziet men vaak sterke, hoekige lichamen met brede heupen en mannelijke gelaatstrekken. Dit zijn geen vergankelijke types van vandaag; soortgelijke figuren en gezichten staren ons aan vanaf de schilderijen van de Hollandse meesters uit de 16^e en 17^e eeuw (Scheinpflug 1929: 118-119).

Eduard Bass beschrijft echter de grote gelijkenis die hij ziet in de fysionomie van de Nederlanders en de Tsjechen. Hij spreekt specifiek over de inwoners van Zeeland en van de streek Haná, tijdens een ontmoeting met leden van de Nederlandse autoclub:

Dezelfde brede, gladgeschoren maar scherpgesneden wangen, dezelfde stevige, robuuste en langzaam deinende gestalten, dezelfde zwarte ronde hoedjes [...]. Alleen de Amerikaanse wagens en de oude klederdracht van de vrouwen en de oorbellen in de oren van de mannen herinnerden ons eraan dat we niet in onze Haná waren [...] (Bass 1930: 177-178).

Dit maakt de Nederlandse uitstraling rijker en, dankzij de eerder genoemde oorbellen in mannenoren, extravaganter dan Tsjechen.

Bass, die ook de gelegenheid had Friesland te bezoeken, vergelijkt de mensen daar met de Hollanders. De Hollanders, zegt hij, zijn kleiner, gedrongen en gezet. De Friezen zijn zeer

⁹ Tenzij anders vermeld zijn alle vertalingen in deze scriptie van de hand van de auteur.

lang, benig, pezig en energiek, en de vrouwen en meisjes zijn ook stevig. Er is een gevoel van morele strengheid, maar ook een levendigheid (Bass 1930: 95). Wat de kwestie Friesland betreft, merkt Vonka op dat de inwoners hun taal of nationaliteit niet was verboden, zodat er geen sprake is van strijdigheid met de Nederlandse grondwet (Vonka 1932: 35-36).

2.1.2 De Nederlandse natie op internationale schaal

De Nederlanders zijn een kleine natie (ongeveer 8 miljoen in 1918-1938), maar zij zijn ook een koloniale mogendheid, wat enigszins ongebruikelijk is. Čapek zegt echter dat het gevoel een kleine natie te zijn overal in dit land wordt gezien – kleine woningen, kleine steden, kleine gebouwen, niets pathetisch, niets grandioos. In al deze kleinheid vindt hij echter grote bekwaamheid bij de plaatselijke ingenieurs en architecten. In termen van bekwaamheid worden de Nederlanders vooral bewonderd om hun vermogen om water te “temmen” – Vonka schrijft over perfect functionerende havens, sluizen, stuwen, bruggen, enz. (Vonka 1932: 9). Volgens de auteur van *Obrázky z Holandska* is de filosofie van dit land: kwaliteit boven kwantiteit. Čapek beschouwt deze weg als de meest geschikte voor kleine naties. Alles is klein maar precies. Dit geldt ook voor industrie en landbouwgebieden. En met dit vermogen steken de Nederlanders boven andere nationaliteiten uit (Čapek 1947: 83-86). “[...] de grootte van naties hangt niet af van het aantal hoofden” (Vonka 1932: 9).

Bass komt ook met dit idee en voegt eraan toe dat het volk, door te streven naar producten van de hoogste kwaliteit, meer verwant is met het oude ambacht, maar dan op grotere schaal (Bass 1930: 36). Een klein land wordt niet verondersteld iets alledaags te produceren dat overal kan worden gekocht. De Nederlanders streven naar producten van topkwaliteit waar in de hele wereld vraag naar is (of het nu gaat om Phillips elektronica of kaas). Ze worden vaak omschreven als goede zakenlieden. Zij streven niet naar zelfvoorziening, zij weten dat zij bijvoorbeeld niet genoeg graan zouden verbouwen en kunnen het elders goedkoop inkopen, zij verwerven met andere middelen een dominante positie op de wereldmarkt. Deze strategie zou tijdens de oorlog niet voordelig zijn geweest, maar tijdens de grootste oorlog tot dan toe, de Eerste Wereldoorlog, maakten de Nederlanders door hun neutraliteit duidelijk dat zij niet van plan waren oorlog te voeren (Bass 1930: 234-235).

Een zuiver zakelijke kijk op de wereld hoeft echter niet altijd vruchten af te werpen. Miloš Seifert beschrijft de Nederlanders als wrede kapitalisten en haalt een geval aan waarin kooplieden tijdens de Eerste Wereldoorlog profiteerden van de grote vraag in door de oorlog getroffen landen en met hoge winsten handel bleven drijven terwijl hun arme medeburgers daardoor verhongerden (Seifert 1922: 25-26). Pittich merkt op dat het niet gebruikelijk is om in Nederlandse steden mensen tegen te komen die blijvend door de Eerste Wereldoorlog zijn getroffen, zoals in Tsjechië het geval was.

Nergens op straat zie je bedelaars, nergens blinden die door honden worden geleid, nergens beenlozen en armlozen. De Hollanders werden niet verminkt en vermoord tijdens de oorlog. Ik vroeg er een hoe hij de oorlog ervaren had. Hij zei tegen me: “Ik heb een slechte tijd gehad. Er was geen meel en geen vet. Ik heb zelf 10 pond verloren” (Pittich 1930: 122-123).

Wat oorlogen betreft, worden de Nederlanders beschouwd als een zeer vreedzaam volk. “In geen enkel ander land heb ik zo’n volledige indruk van een niet-militaire staat gehad als in Holland” (Scheinflug 1929: 130). Afgezien van hun neutraliteit tijdens de Eerste Wereldoorlog, vindt Seifert een paar jaar na de oorlog nog steeds anti-oorlogsaffiches in Amsterdam. Hij wijst echter op de anti-Duitse stemming in het land. De Duitse cultuur wordt belachelijk gemaakt, Duitsers worden beschouwd als een natie die niet in staat is bij te dragen tot de menselijke vooruitgang. Het enige wat ze kunnen doen is alles mechaniseren (Seifert 1922: 36-37).

De Nederlanders zijn apolitiek. Als bewijs voor deze opvatting noemt Seifert het ontbreken van censuur of het feit dat het land na de Grote Oorlog keizer Wilhelm II van Duitsland als vluchteling opnam (Seifert 1922: 36-37). In de inleiding van Vonka's gids voor Nederland wordt ook deze uitspraak geciteerd van Jan Amos Comenius: “[...] Nederland, lang beschouwd als een haven van moedeloze [...]” (Vonka 1932: 2). Zo heeft het land eeuwenlang zijn apolitieke karakter behouden.

Volgens Seifert beschouwden de Tsjechoslowaken de Nederlanders als een uitloper van de Duitsers, en de neutraliteit van het koninkrijk tijdens de Eerste Wereldoorlog werd met afkeer bekeken. Hij zegt echter dat er in Nederland meer een Britse, misschien zelfs Amerikaanse, cultuur heerst. Op deze gedachte antwoordde Van Eeden dat er te veel melancholie in Nederland is om de Amerikaanse cultuur te laten heersen. Volgens Seifert lijkt de Nederlandse natie nog meer op de Noren of de Zweden (Seifert 1922: 36-37).

2.1.3 Temperament

Skrbek vergelijkt Nederland en België op basis van hun gelijkenissen met Tsjechië. De sfeer in België is hartelijker, zegt hij, terwijl in Nederland de geest van Duitsland overheerst. De Belgen zijn ook vertrouwensvoller en toeristen voelen zich meer op hun gemak in hun land (Skrbek 1929: 84). Vergeleken met de “sfeer van een klooster” van Den Haag en Amsterdam, bruist Brussel van het nachtleven. Skrbek vindt ook sympathie voor de lichte vuiligheid van Brusselse cafés (Skrbek 1929: 93). “Ten slotte is in die Duitse onderwijzersordentlijkheid en Hollandse overdreven netheid niet de volledige zin van het leven en die landen geven geen mogelijkheden om je geest zo te ontwikkelen als België of Frankrijk” (Engelbrecht 2018: 115). Deze bewering wordt fundamenteel tegengesproken door Scheinflug, die juist het

Amsterdamse nachtleven als zeer levendig en Amsterdammers als zeer uitbundige mensen beschouwt (Scheinflug 1929: 124).

Seifert vergelijkt ook België met Nederland maar hij heeft een totaal tegenovergesteld gevoel dan Skrbek – hij prijst Nederland boven België. “Dat gelukkige Holland, waar het schijnt dat iedereen genoeg heeft en waar geluk en tevredenheid bloeien, en dan dat arme Vlaanderen met de kleine dorpjes, vuile straatjes en kapotte huisjes!” (Mercks 2003: 122).

Hij vond in Nederland een rustige en gelukkige natuur, maar voelde droefheid in zijn ziel. Nederland wordt vaak beschreven als melancholisch. Seifert stelt Italië, waar hij zo graag in de felle zon wilde wonen met zingende mensen, hier tegenover (Seifert 1922: 53).

Bass wijst op de gelaagdheid van de Nederlandse samenleving – hoewel die volgens hem strikt democratisch is en iedereen gelijk is voor de wet, is zij aan de andere kant gelaagd: de armen, het gewone volk, de kooplieden, dan de groothandelaars samen met de reders en industriëlen, dan de patriciërs, en aan de top van de sociale ladder staat de adel. Nederlanders moeten alles duidelijk gesorteerd en overzichtelijk hebben. “Ze vochten altijd voor politieke vrijheden als gepassioneerde republikeinen. Maar telkens wanneer zij voor een republiek vochten, kwam het hun voor dat er in republieken onrust heerst, en in onrust een slechte conjunctuur; zij stelden tenslotte een republiek in met een erfelijke dynastie” (Bass 1930: 27).

Van nature is de typische Nederlander volgens geanalyseerde auteurs nogal gesloten, waardig, individualistisch, bezadigd, pacifistisch, redelijk, gezellig, kalm, zelfverzekerd en nobel. De mannen zijn heren die respect afdwingen, en aan wie men de patriarchale basis van de plaatselijke samenleving kan voelen (Nesnídalová 1932: 8).

Čapek merkt op dat er veel oude mensen in de samenleving zijn die niet alleen thuis zitten, zoals het vaak in Tsjechië is. “[...] nergens zie je zoveel oude mensen als in Holland [...]”. Hij schrijft dit verschijnsel toe aan de Nederlandse christelijke vriendelijkheid (Mercks 2009: 59).

Het superieure gedrag van leden van de hogere sociale klassen is echter ook gedocumenteerd. In Utrecht ontmoette Bass studenten van de universiteit die afkomstig waren uit de rijkste families – waardoor daar een andere traditie van het studentenleven ontstond dan in andere universiteitssteden in het land. Zij nodigden Bass en zijn vrienden uit voor hun formele diner en schepten op over hun gebruiken en ceremonies. Bass weigerde het bij te wonen omdat ze een vriendin van hem de toegang ontzegden, omdat vrouwen niet naar binnen konden. Bass nam ook aanstoot aan het feit dat terwijl deze studenten de nachtrust van gewone burgers verstoorden, lokale politiebands speelden voor hun amusement (Bass 1930: 118-119).

Het verschil in de perceptie van orde in het dagelijks leven in de Tsjechische en Nederlandse geest wordt door Bass uitgebeeld in een verhaal uit een danszaal. De mensen bij de ingang wilden hem en zijn vrienden niet binnenlaten omdat de balzaal al vol was. “Men zou willen roepen op de Praagse manier, wat is het bevel, om de toegang te verhinderen – maar het is een orde op de Nederlandse manier; ze zijn ‘uitverkocht’, waar willen we heen?” (Bass 1930: 27-28).

De auteurs schrijven de Nederlanders ook een liefde voor traditie toe, waarbij zij het traditionele leven van hun voorouders volgen. Bass schrijft dat rituelen zoals gezamenlijke ontbijten of naar de kerk gaan, waar voorouders naartoe gingen, niet zijn veranderd. “En al de echte aardsheid is doordrenkt met de strenge moraal en vroomheid van de protestanten [...].” Ook de bezigheden van de middenklasse zijn niet veranderd: landbouw, bloementeel, visserij – zelfs deze brengen elke dag een rustige en behoudende sfeer in de steden met de komst van dorpelingen die hun waren verkopen (Bass 1930: 35).

Een andere van de traditionele Nederlandse (vooral Amsterdamse) industrieën is de diamantindustrie. Tijdens een bezoek aan de diamantslijperij stelt Bass tot zijn verbazing vast dat de instelling vrijwel geen verweer heeft tegen diefstal door werknemers. Vervolgens legt hij uit dat de arbeiders voornamelijk uit dezelfde joodse families zijn, die zich vastklampen aan de ondernemingen waarin zij het glorieuze werk van de gezamenlijke joodse onderneming zien. En daarom is er geen reden om hen te wantrouwen (Bass 1930: 41). Een andere auteur, Miloš Seifert, voegt hieraan toe dat er in Nederland naar verluidt helemaal geen sprake is van diefstal (Seifert 1922: 116).

De Nederlanders worden ook als rijk beschouwd. “Om een leven te leiden dat hier als middelmatig wordt beschouwd, moet men rijk zijn” (Nesnídalová 1932: 53). Het was erg duur voor de Tsjechen in het koninkrijk (Seifert 1922: 122) (vooral eten in restaurants [Scheinpflug 1929: 128]). Nesnídalová noemt de hoge prijzen als de belangrijkste reden waarom er niet veel vanuit Tsjechoslowakije naar Nederland werd gereisd. Als een Tsjech overweegt waarheen te gaan op vakantie, zegt zij: “We bewaren Nederland [...] voor betere tijden” (Nesnídalová 1932: 8).

Bass merkt de rijkdom van de Nederlanders op, overall wordt er uitgegeven, overall is er losbandigheid. Toen hij een van de Amsterdamse raadsleden naar dit feit vroeg, kreeg hij te horen dat de Nederlanders meestal rijk worden in de koloniën en terugkeren naar Europa nadat zij kapitaal hebben vergaard. En dan, op basis van de rijkdom van anderen, worden degenen die zich bezighouden met handel of transport in hun thuisland, bijvoorbeeld, ook rijk. En dankzij hen ook de boeren en de ambachtslieden. En aangezien de Nederlanders grote patriotten zijn, zullen ze bijna allemaal naar huis terugkeren van de kolonies. Dus vindt men delen van de steden waar alleen de rijken wonen die uit de koloniën zijn teruggekeerd (Bass 1930: 71-72). Bass noemt Arnhem als zo’n stad, Vonka beschrijft haar als de Nederlandse tuin of de parel van Holland (Vonka 1932: 31). “Het is Holland, maar als men naar de mensen hier luisterde, waar ze over spraken tijdens hun wandelingen, zou men waarschijnlijk herinneringen horen aan de vreemde streken tussen Azië en Australië, want dat is de weg van Amsterdam naar Arnhem” (Bass 1930: 134-136). Nederland is “[...] een land waar iedereen aan zijn geld wil komen” (Bass 1930: 294).

Bass merkt op dat ook zelfs de levensstandaard van de arbeiders onbeschrijflijk veel hoger is dan in Tsjechië (Bass 1930: 36). Volgens Scheinpflug woont een geclassificeerde arbeider in Nederland over het algemeen in een beter huis dan een ambtenaar in Tsjechië (Scheinpflug

1929: 117). Het is echter interessant op te merken dat de Nederlandse economie er in de onderzochte periode slecht voorstond. De situatie bereikte een hoogtepunt in 1935, maar er waren ook problemen in de naoorlogse jaren en ook als reactie op de beurskracht van 1929 (zie p. 11-12).

De Nederlanders zijn hardwerkend en zelfvoorzienend volk, ze werken consequent en ruimhartig aan de toekomst, zodat de volgende generatie beter af zal zijn dan de huidige. Ze proberen de wereld niet te imponeren met fantastische panorama's en retorische uitbarstingen, maar blijven in alles nuchter en praktisch (Bass 1930: 206). “De Hollanders schijnen in het algemeen te geloven dat men zijn liefde voor de lieve Here God het best toont als men ervoor zorgt dat de Here God zelf geen last van hem heeft” (Bass 1930: 181). Seifert beschrijft Nederland als een land van hard mensenwerk (Seifert 1922: 11).

De Nederlanders hebben een praktisch nut voor bijna alles – ook voor het overtollige vuil dat overblijft na de bouw, zij brengen het naar elders om de grond op te hogen waar deze te laag is. “Kortom, zij doen met hun land wat hun goeddunkt; er is en was geen volk dat zich zo met de Here God in zijn werk heeft bemoeid als de Nederlanders” (Bass 1930: 47). Als concreet voorbeeld van de ijver en het doorzettingsvermogen van de Nederlanders noemt Seifert het droogleggen van de Zuiderzee en vruchtbare grond maken daarvan voor nieuwe werkgelegenheid (Seifert 1922: 113). Volgens Nesnidalová passen Nederlanders hun natuur over het algemeen zo aan dat zij er het meeste voordeel en profijt uit kunnen halen (Nesnidalová 1932: 36).

Maar Bass ziet deze natie ook als gierig. Bij een bezoek aan het parlement op het Binnenhof, verrast hij over de spaarzaamheid van de leden. Alleen al het feit dat Nederland slechts 1.600 gulden uitgaf aan een promotiereis voor de Olympische Zomerspelen, terwijl andere landen routinematig honderdduizenden uitgeven. In Binnenhof werden de gasten vervolgens getrakteerd op thee en cake. Vergeleken met de miljarden die de regering kan manipuleren, vindt Bass het contrast groot (Bass 1930: 221).

En zo ontvouwt zich voor ons een vreemde, bijna onbegrijpelijke mengeling van bezadigdheid van stedelingen en intellectuele uitbundigheid, bourgeois comfort en geestelijke ontlasting, vermogendheid en vrijgevigheid, trots en waardering, egoïsme en onbaatzuchtigheid, reactie en vooruitgang. Al deze gewoonlijk gescheiden kwaliteiten zijn hier met elkaar verweven en vullen elkaar aan, en allen zijn actie en actief, niets gaat verloren, alles schept, het ene verbonden met het andere, het ene leunend op het andere. En men voelt: zo ontstaat de ware cultuur van een volk, zo wordt het geboren (Bass 1930: 82).

2.2 Levensstijl

Als het om eten gaat, merken de auteurs op dat de porties in Nederland vaak klein zijn. Bass zegt dat witte koffie en een koekje niet genoeg zijn om een Tsjechische maag te stillen op een feestje (Bass 1930: 27). De Nederlandse lunch is geen lunch zoals men die in Tsjechië kent. Seifert vergelijkt het met de Engelse – zachtgekookt ei, ham, salami, kaas, brood, boter en de nodige thee met melk. Het eten ligt niet zo zwaar op de maag als bij Tsjechische gerechten. In Nederland eten ze maar drie maaltijden per dag – naast ontbijt en lunch is er ook avondeten. De maaltijden zijn bescheiden maar gevarieerd en bestaan meestal uit groenten, kaas, eieren en niet veel vlees. Ze zijn meestal koud. Volgens Seifert zouden de Tsjechen een voorbeeld moeten nemen aan de Nederlandse levensstijl (Seifert 1922: 21-22).

Volgens Nesnidalová is de Tsjechische keuken veel rijker dan de Nederlandse. Als diner at zij daar elke dag soep, vis, rosbief met groenten en pudding. Elke dag is er bijna hetzelfde gerechtenaanbod ook in families (Nesnidalová 1932: 52).

Wat het ontbijt betreft, merken de auteurs op dat dit meestal na acht uur plaatsvindt (Seifert 1922: 107) en dat er een kan koffie, vette melk, ham, kaas, boter en zoete koekjes op tafel staan (Bass 1930: 35).

Seiferts Nederlandse levensstijl maakt het makkelijker om te slapen – de huizen zijn luchtig, veel ramen staan de hele nacht open, het dieet is voedzamer, ze eten meer groenten. De auteur schrijft de sterke gezondheid van de Nederlanders toe aan deze levensstijl. “Daarbij dient gezegd dat ik nog nooit zo weinig heb gegeten en trouwens nergens zo lekker heb geslapen” (Mercks 2003: 43). Scheinpflug is het op dit punt niet eens met Bass en Seifert, volgens hem de porties van maaltijden in Nederland zo groot zijn dat in Tsjechië dezelfde hoeveelheid genoeg zou zijn voor twee eters. Hij zegt ook dat de Nederlanders uitsluitend vlees eten (Scheinpflug 1929: 119-120).

Vonka wijst er ook op dat de Nederlanders bekwame atleten zijn, vooral in wielrennen, zwemmen, schermen en schaatsen. Het vestigt de aandacht op de goed uitgeruste stadions en sportvelden aldaar (Vonka 1932: 9).

Skrbek en Bass hebben een heel ander beeld van het nachtleven in Nederland. Skrbek schrijft dat het caféleven in Amsterdam niet zo druk is als in bijvoorbeeld Praag of Brussel. Hij ziet de hele stad als eentonig en saai (Skrbek 1929: 50, 69). Bass daarentegen prijst het nachtleven in Nederland (met name Utrecht) en spreekt over de vrolijke menigten, volle kroegen, bioscopen en danszalen (Bass 1930: 119-120). Volgens Seifert en Nesnidalová wordt het Nederlandse leven niet in de kroeg geleefd, maar op gezamenlijke huiselijke feestmalen (Seifert 1922: 12). Dit komt ook doordat huizen en appartementen in Nederland veel comfortabeler zijn en mensen daarom vaker gasten bij hen thuis uitnodigen (Nesnidalová 1932: 52). De appartementen zijn ook zeer ruim, de gemiddelde middenklasse stadsbewoner heeft een appartement met vijf tot zes kamers (Scheinpflug 1929: 117).

2.3 Kinderopvoeding

Aangezien Seifert enige tijd in het huishouden van Frederik van Eeden, die twee jonge zoons had, logeerde, merkte hij het verschil in de opvoeding van kinderen in Tsjechië en in Nederland. Bijvoorbeeld, in verband met de situatie waarin de jongens Seifert uit zijn stoel trekken en hem toeschreeuwen om met hen te gaan spelen, voegt de auteur eraan toe: “Ik voel me een beetje in verlegenheid gebracht, want bij ons zouden kinderen voor zo’n gedrag jegens een gast vreselijk op hun kop krijgen, of zelfs een pak slaag, ‘om zich te leren gedragen in het bijzin van een professor.’ Dan glimlacht papa en zegt tegen me: ‘Onze jongens zijn anarchisten, ze erkennen geen enkele autoriteit’” (Mercks 2003: 38). Kinderen hebben meer vrijheid, zij kennen niet het geweld waaraan kinderen in Tsjechië door ouders en scholen worden blootgesteld. Dankzij de “Amerikaanse vrijheid” op school, zijn kinderen directer en hartelijker (Seifert 1922: 40-41).

Scheinpflug kijkt niet zo mild naar Nederlandse kinderen zoals Seifert. “Nergens heb ik kinderen zo onhandelbaar gezien als in Holland.” Het stoort hem dat kinderen voortdurend schreeuwen, volwassenen lastig vallen en brutaal tegen hen zijn. Scheinpflug heeft van de plaatselijke bevolking te horen gekregen dat zij er ook last van hebben, maar dat het een gevolg is van de Nederlandse voorliefde voor vrijheid, die voor hen elementair is. Dus laten ze de kinderen doen wat ze willen. De auteur vindt het ook niet leuk dat ouders hun kinderen meenemen naar cafés en pas laat op de avond met hen naar huis gaan. Hierdoor zijn kinderen in Nederland volgens hem lang niet zo onschuldig als in Tsjechië (Scheinpflug 1929: 125-127).

Volgens Seifert is het onderwijs beter gestructureerd dan in Tsjechoslowakije. Hij prijst bijvoorbeeld dat kinderen alleen Latijn leren op de “hogere burgerschool”, de kinderen van jongere leeftijd zijn zorgelozer. In de naoorlogse anti-Duitse stemming, prijst Seifert ook het feit dat Frans, en niet Duits, wordt onderwezen op scholen (Seifert 1922: 75). Hij is echter beledigd door het verschil in kwaliteit van het onderwijs aan scholen waar schoolgeld wordt betaald en aan scholen waar dat niet het geval is. “Die Hollanders zouden wel eens een lesje in democratie mogen krijgen, het ziet er naar uit dat ze op dat vlak behoorlijk achterblijven” (Mercks 2003: 101).

Seifert is gefascineerd door de kaartenkennis die de zonen van Van Eeden aan de dag leggen. De auteur denkt na dat een dergelijke belangstelling voor de wereld waarschijnlijk universeel is onder de Nederlandse jeugd – hun land is een plaats waar culturen elkaar dagelijks kruisen, schepen arriveren uit Noord- en Zuid-Amerika, Australië en Azië, deze kinderen kunnen elke dag een vreemdeling ontmoeten (Seifert 1922: 56). De koloniale en zakelijke achtergrond van het koninkrijk houdt ook verband met het polyglotisme van een groot deel van de bevolking. Voor hen betekent om zich verstaanbaar te maken geld verdienen (Scheinpflug 1929: 131).

Het verschil ook in het concept van scouting in Tsjechië en Nederland is interessant. Als een van de oprichters van de Tsjechische scouting was Seifert geïnteresseerd in de situatie ervan

in Nederland. Scouting is er militaristisch georiënteerd (in tegenstelling tot de Tsjechische versie, die vooral geïnteresseerd is in natuur en saamhorigheid) en wekt daarom bij veel inwoners afkeuring op, het is te zeer verbonden met de overheid en bureaucratische kringen (Seifert 1922: 38-39).

2.4 Politiek

Toen Eduard Bass in 1928 als journalist en lid van de officiële Tsjechoslowaakse delegatie naar de Olympische Zomerspelen was in Amsterdam, ontmoette hij ook de echtgenoot van de toen regerende koningin Wilhelmina der Nederlanden, prins Hendrik van Mecklenburg-Schwerin. Bass beschrijft hem als een joviale 50-jarige die niet naar veel ceremonie verlangt. De prins arriveerde met de auto op het welkomstfeest voor de afgevaardigden en nipte terloops aan koffie met melk en at koekjes met de gasten. Hij trad op als een van hen. De koningin, die niet aanwezig was, vertegenwoordigde het ideaal van de puriteinse echtgenote en moeder in het land (Bass 1930: 25-26).

Over Wilhelmina schrijft Bass dit: “De koningin begeeft zich niet vaak onder de mensen. Zij is geen monarch die de gunst van de menigte zoekt. Ze leeft afgezonderd met haar familie, vroom en streng, ijverig en eenvoudig.” Bass schrijft ook dat de koninklijke familie zeer bescheiden leeft en niet veel beslag legt op de staatsbegroting. “Er wordt een verstandshuwelijk gesloten tussen de Nederlandse natie en haar dynastie, waarbij beide partijen een zekere vrijheid behouden. Verstandshuwelijken zijn niet ongelukkig, en de Nederlanders verkiezen ze zoals alles wat realistisch en praktisch is” (Bass 1930: 25-26). De Nederlandse koninklijke familie wordt daarom gezien als zeer verstandig, gematigd en voorbeeldig. Ze proberen zich voor te doen als “gewone” burgers van het land.

Nederlandse burgemeesters leken Bass over het algemeen goed opgeleid, elegant en meertalig. Hij vraagt zich af hoe dit fenomeen mogelijk is, zelfs in kleine, oude, conservatieve steden. Hij vindt een verklaring: “Een gemeente is daar een staat binnen een staat [...]” (Bass 1930: 262). De gemeenten, of beter gezegd de gekozen gemeenteraad, zijn verantwoordelijk voor hun eigen justitie, politie, enzovoorts. De burgemeesters (geschoolde ambtenaren) worden echter door de regering benoemd. In een dergelijke combinatie beslist de verkozen raad over het lot van de gemeente, maar wordt hij gecontroleerd door ambtenaren met kennis van de wet. Bass vindt deze structuur erg handig. De Nederlandse lokale overheid is over het algemeen zeer consciëntieus en efficiënt (Bass 1930: 260-263).

Bass schrijft over een geweldige uitvinding – de koffiekamer, specifiek in het stadhuis van Rotterdam. Blijkbaar nodigt de burgemeester, als de raadsleden het in de raadszaal in het bijzijn van het publiek en de journalisten over iets belangrijks eens niet zijn, iedereen uit in een zaaltje naast de zaal waar de aanwezigen koffie drinken en sigaren roken. Alles wordt besproken in een kalme en vriendelijke geest, zoals burens, en er is bijna altijd overeenstemming. Vermoedelijk is deze kamer het nuttigst voor de burgers van de stad (Bass

1930: 198-199). (Nesnidalová is dezelfde mening toegedaan [Nesnidalová 1932: 42].) Dit soort besluitvorming is typisch voor de Nederlandse samenleving, het wordt het “poldermodel” of “polderen” genoemd. In de praktijk gaat het om een besluitvormingsproces op basis van consensus, waarbij problemen worden opgelost door middel van een dialoog waarin elke partij evenveel te zeggen heeft. Over het algemeen ziet Bass de Nederlandse politiek als redelijk, burgerlijk en egalitair.

Nesnidalová is verbaasd over het grote aantal politieke partijen. Volgens haar worden meningsverschillen in de regering rustiger opgelost dan in Tsjechoslowakije en politici beïnvloeden zo vakkwesties niet met hun preferenties (Nesnidalová 1932: 47).

Wat zowel Bass als Seifert echter problematisch vinden, is de buitensporige invloed van religie op de politiek. Het komt Bass voor dat de Nederlandse liberalen degenen zijn die de ware woordvoerders zouden moeten zijn van deze natie van verstandige zakenlieden. Maar de puriteinse calvinisten zijn erg sterk, en de katholieken zitten niet ver achter hen (Bass 1930: 220). Seifert bekritiseert ook het imperialisme van het land (Seifert 1922: 123).

2.5 Pers

De Nederlanders zijn zeer geïnteresseerd in wereldzaken. Rond 1930 telde Nederland zo'n honderd dagbladen. In Tsjechië werden kranten in die tijd lang niet zo veel gelezen. De typische dagbladpers in Nederland behoudt een soort idealisme, de redacteurs geven uiting aan baanbrekende ideeën, een aanhoudende strijd voor vrijheid. Het idealisme van de pers is ook terug te vinden volgens Bass in angstige verdediging van de onafhankelijkheid van de redactie ten opzichte van de bedrijfsleiding. Ook al is de krant partijdig, het is niet één grote campagne, zoals de auteur kent uit Tsjechië. Zelfs dit soort pers in Nederland is vrijer en kritischer, eerder verdedigt ze gewoon het wereldbeeld van de partijen (Bass 1930: 222-226).

De goed ontwikkelde Nederlandse economie maakt het drukken van meer tijdschriften en kranten mogelijk door reclame voor binnenlandse producten, waardoor de krant over voldoende financiering beschikt. Volgens Bass is de Nederlandse pers een van de beste ter wereld, ook dankzij haar goed verzorgde pagina's (Bass 1930: 222-226). Seifert spreekt in dezelfde zin over de situatie van de Nederlandse pers. Hij beschrijft het *Algemeen Handelsblad* als een van de meest gelezen bladen en dat het daarom voor de hand ligt dat het voor de Nederlanders van groot belang is om op de hoogte te blijven van de wereldhandel (Seifert 1922: 56).

2.6 Kunst

De Nederlandse kunst is in het buitenland vooral bekend om haar schilders, alle geanalyseerde auteurs spreken erover. Volgens Scheinpflug zijn alle grote Nederlandse kunstwerken in het verleden ontstaan. Hedendaagse (d.w.z. tussen 1918 en 1938)

kunstwerken, literatuur of muziek van Nederland waren hem als buitenlander onbekend. De uitzondering is, volgens hem, de moderne architectuur (Scheinflug 1929: 135-136). Čapek beschrijft de Nederlandse beeldende kunst als aards, kleinzielig en bourgeoisie. Het nieuwe dat ze de wereld bracht, is volgens hem vooral dat ze “ging zitten” – hij verklaart de rust, de intimiteit en het alledaagse karakter van de onderwerpen van de belangrijke schilderijen van Frans Hals of Vermeer van Delft. De Nederlandse schilder ging op een stoel zitten en schilderde van dichtbij (Čapek 1947: 68-69). Vervolgens becommentarieert Skrbek, als schilder, belangrijke Nederlandse werken, vooral wat betreft de techniek van de schilders en hun perfectie. Dankzij de oude schilderschool, de moderne bouwschool, maar ook dankzij het ontwikkelde leven en de rationele economie, noemt Skrbek Nederland een van de “origineelste Europese landen” (Skrbek 1929: 62).

De auteurs geven ook commentaar op de situatie van het theater in Nederland. De theatercultuur daar is niet erg ontwikkeld. Hoewel het theater een zeer oude traditie heeft (die teruggaat tot de middeleeuwen), is het lang niet zo belangrijk als in Tsjechië. Voor de protestantse puriteinen, de kern van de natie, is het iets voos. Het theater in Nederland is nooit een zaak van de natie als geheel geweest, maar veeleer van zakenlieden en mecenasen die zich geheel op eigen kracht van publiek en succes moesten verzekeren. Er is geen samenhangende lijn in de ontwikkeling van het theater in dit land, en het wordt ook niet gesteund door de staat of het koninklijk hof. De enige steden die deze cultuur ondersteunen zijn Den Haag en Amsterdam. Men zegt dat de toneelverenigingen in de kolonies een groter publiek vinden (Bass 1930: 208-210). Seifert spreekt in gelijke zin over de situatie van het Nederlandse theater. Er zijn vooral voorstellingen in Amsterdam, maar ook daar zijn de voorstellingen van ondergemiddelde kwaliteit en het programma is niet erg rijk (Seifert 1922: 83). Volgens Scheinflug bezoeken Nederlanders vaker variétévoorstellingen, cabarets en biografieën dan theaters (Scheinflug 1929: 138).

Wat de muziek betreft, is de accordeon een muziekinstrument dat kenmerkend is voor de Nederlandse muziek. De Nederlanders houden van muziek, vooral van hun volksliedjes (Čapek 1947: 64; Bass 1930: 68, 100). Bass is verbaasd hoeveel melodieën van Nederlandse volksliedjes identiek zijn aan Tsjechische (hij noemt bijvoorbeeld specifiek het lied *Na tý louce zelený*) (Bass 1930: 187). Maar aangezien de Nederlanders een conservatief volk zijn, zijn ze erg dol ook op klassieke muziek (Nesnídalová 1932: 53).

2.7 Religie

“Zondagen zijn triest in protestants Nederland in het algemeen.” Bass, afkomstig uit het overwegend katholieke Tsjechië, is gewend aan zondagse uitstapjes; hier “zitten deze diepe moralisten rond de tafel en lezen ze de Bijbel voor aan het gezin”. Hier is alles rustig, winkels en kantoren zijn gesloten, de enige uitzondering zijn sigarenwinkels en mensen dragen zwart (Bass 1930: 127; 249). Het grote aantal sigaren en traditionele Nederlandse pijpen in de

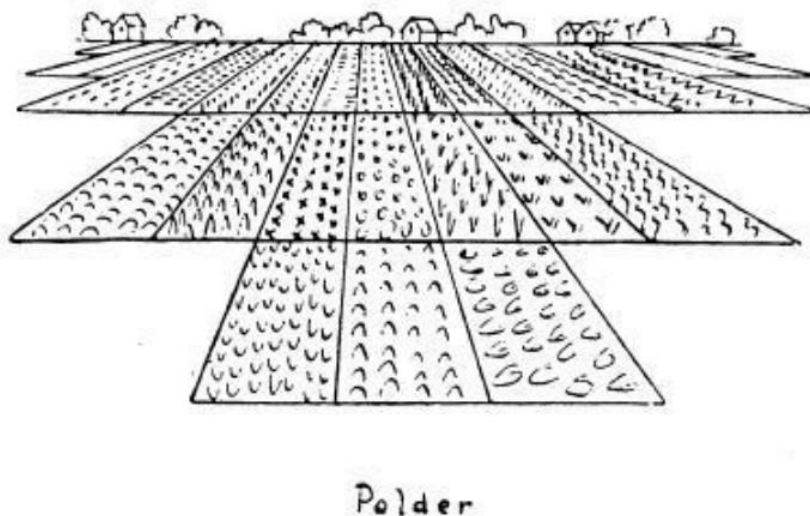
straten van steden en dorpen wordt door alle geanalyseerde auteurs opgemerkt. “De Nederlanders zijn rokers [...]” (Vonka 1932: 60).

Vroomheid is alomtegenwoordig in Nederland, Bass werd verzekerd dat zelfs communisten in Nederland fervente katholieken zijn (Bass 1930: 250). Seifert logeerde in Nederland bij een katholiek gezin en bezocht met hen een kerk. De kerk zat ook vol jonge mensen, studenten, wat hem verbaasde, want in Tsjechië gingen in die tijd alleen oude dames naar de kerk. Seifert was zeer geïrriteerd. Hij nam aanstoot aan de prediking in het Latijn, dat weinigen konden verstaan. Hij was erg geïrriteerd toen hij ontdekte dat mensen extra moesten betalen voor betere plaatsen in de kerk (Seifert 1922: 99). Seifert was zeer gekant tegen het idee dat mensen in het koninkrijk zouden betalen voor een betere opleiding (zie p. 26) of een betere plaats in de kerk. Als democraat uit een land waar de mensen geen handel “in hart en nieren” hadden en een soort sociale hiërarchie in de pas gevormde republiek tot een minimum was beperkt, zag hij ongelijkheid in geloof en opvoeding als iets zeer onrechtvaardigs en verkeerd.

2.8 Platteland

Čapek is gefascineerd door de geometrische precisie in het Nederlandse landschap. Volgens hem zijn er rechte wegen tussen de steden, is het oneindig rechte platteland door kanalen in vierkanten verdeeld, ziet hij de bomenlanen, de torens van de steden als op één lijn (Čapek 1947: 32). Over de rechtlijnigheid van polders, voegt de auteur toe: “...toen de Hollander begon met het zelf erbij maken van land, toen deed hij dat heel menselijk, ofwel langs een liniaal, net zoals wanneer je planken zaagt” (Mercks 2009: 33). Čapeks illustraties bij het boek *Prenten van Holland* onthullen veel over zijn visie op het Nederlandse landschap.¹⁰ Polders waren iets zeer ongewoons voor de auteurs in het algemeen.

¹⁰ Čapeks illustraties uit het boek *Prenten van Holland* werden ook gebruikt door Marie Nesnídalová in haar reisverhaal (zie Nesnídalová 1932).

Afbeelding 1. Illustratie van Karel Čapek in de publicatie Obrázky z Holandska, 1932

Nesnídlová staat stil bij de vlakheid van het Nederlandse landschap en vergelijkt dit met het heuvelachtige Tsjechische landschap. Volgens haar ziet Nederland eruit als één groot park – aangelegde paden, kunstmatig geplaatste bloemperken. Het plaatselijke landschap mist een “achtergrond”, het vlakke landschap dat zich in de verte kronkelt is naar haar mening beklemmend en onvolledig. Nesnídlová ziet de bergen in het Tsjechische landschap als een overgang tussen de hemel en de aarde; in Nederland daarentegen komen de aarde en de hemel haar voor als twee parallelle vlakken waartussen men alleen staat (Nesnídlová 1932: 29-30).

Volgens geanalyseerde auteurs zijn zwart-witte koeien, zware ruinen, schapen, varkens en kippen onmisbare elementen in het Nederlandse landschap. Zowel Skrbek als Bass merken de goede conditie van de koeien op, hun duidelijke raszuiverheid. “Zijn het dezelfde wezens die wij kennen uit onze dorpen, misvormd, verarmd, gedegenererd?” (Bass 1930: 14). Het verschil in uiterlijk van het rundvee in Tsjechië en Nederland moet dus groot zijn geweest.

Čapek denkt na over het feit dat hij nergens mensen ziet, hij ziet geen herders, zoals in Tsjechië het gewoon is. En zelfs hier wijst hij op de Nederlandse stilte, de herders schreeuwen niet zoals ze in zijn vaderland doen. En als de boer ‘s avonds voor zijn dieren komt zorgen, is alles weer waardig en stil (Čapek 1947: 53, 56). Het agrarische landschap heeft op Skrbek een soortgelijke indruk achtergelaten, hij vermeldt ook dat de dieren onbeheerd grazen, en dat het overal stil en vredig is. En als het zonnig is, lijkt het “op een waar paradijs, waar geen schaarste is maar overvloed van alles” (Skrbek 1929: 62). Volgens Scheinpflug is het landschap idyllisch monotoon (Scheinpflug 1929: 103).

Wat de bossen betreft, zijn de Nederlandse heel anders dan de Tsjechische, ze zijn lang niet zo dicht. De plaatselijke boswachters weten niet volgens Bass hoe ze de bossen goed moeten

beheren en de bossen zien er verwaarloosd uit (Bass 1930: 137). Scheinpflug schreef al in 1929 dat Nederland bijna geen bossen meer had en dat de laatste restanten daarvan door tuinders werden gecultiveerd in de vorm van parken (Scheinpflug 1929: 103).

Bass en Skrbek bespeuren op het platteland een diepgewortelde harmonie, een schilderachtigheid, een spirituele sfeer en een patriarchale oudheid. Het is alsof alles al eeuwen hetzelfde is. Volgens Vonka beheersen de Nederlanders de kunst van het behoud van oude erfgoederen van gebouwen en landschappen, zowel op het platteland als in de stad (Vonka 1932: 8). Skrbek schrijft deze gemoedsrust van de Nederlanders toe aan het wisselvallige weer en de milde zonneschijn (Skrbek 1929: 64).

2.9 Steden

Voor Karel Čapek wordt de typische Nederlandse stad samengevat door deze drie aspecten: bakstenen, ramen en fietsen.

Het typische beeld dat een toerist in het land ziet, is als volgt: “[...] een groen landschap met daarin huisjes van kleine, rode, witgevoegde bakstenen, huisjes met grote, heldere ramen en een groen landschap met landweggetjes van bakstenen, waarlangs rijwielen van het ene rode huisje geruisloos naar het volgende zoeven [...]” (Mercks 2009: 13). Seifert voegt eraan toe dat deze huisjes familiegeuk uitstralen. Ze zijn erg luchtig met veel licht erin (Seifert 1922: 11; 19).

Bass bekeek ook de woningen in Leeuwarden – hij vindt ze ruimer, maar strenger en meer gesloten dan die in Holland. Hij voelt een gevoel van soberheid en kilte. De woningen waren op oude wijze ingericht, “allemaal herinneringen uit voorbije eeuwen”. “[...] wij, opgevoed in een meer zuidelijke en katholieke sfeer, zullen de uiterlijke protestantse strengheid en gestrengheid altijd als iets vreemds en kouds ervaren” (Bass 1930: 108-109).

Wat de ramen betreft, merkt Čapek op dat, hoewel de huizen aan de buitenkant veel op elkaar lijken, de ramen vaak van elkaar verschillen – de auteur beschouwt dit als een behoefte van de individualistische Nederlanders. Skrbek vindt dat de ramen onnodig “de hele gevel innemen” (Skrbek 1929: 49). Čapek is ook verbaasd over de grootte en de netheid van de ramen (Čapek 1947: 17). De algemene netheid van het land is iets wat door alle geanalyseerde auteurs is opgemerkt (vooral de netheid van de straten en winkels), volgens Čapek is het bijna “vrouwelijk”. Scheinpflug meldt dat de Nederlanders zelfs de trottoirs voor hun huizen dweilen en de gevels met water wassen (Scheinpflug 1929: 118).

Čapek heeft het gevoel dat de mensen daar hun woningen en de straat met elkaar verbinden: de tuinen voor de huizen zijn niet omheind, de grote geboende ramen zijn zonder gordijnen, zodat iedereen kan gluren naar “het voorbeeldige leven van het gezin” (Mercks 2009: 62). Hij zegt dat deze miniatuurtuinen de mooiste ter wereld zijn (Čapek 1947: 50). Volgens Bass vergroten deze tuinen de hoeveelheid lucht en licht in de straten (Bass 1930: 61). Scheinpflug heeft het hier ook over, maar in negatieve zin. “In Nederland hoort de stoep waarschijnlijk bij

het huis en niet bij de straat. De eigenaar van een huis kan over de hele breedte van de stoep een trap, een portaal of een veranda plaatsen, haar tegenhouden met tafels, stoelen en bloempotten, of haar helemaal afwerken met balustrades (Scheinpflug 1929: 117). Nesnidalová beschrijft Nederland als een land van parken en tuinen (Nesnidalová 1932: 64).

Alle auteurs van de geanalyseerde reisverhalen waren geïntrigeerd door de overvloed aan fietsen in Nederlandse steden, met name Amsterdam. Čapek spreekt niet van fietsen, maar van hele zwermen ervan (Čapek 1947: 17-18). “Ik heb nonnen op de fiets gezien en boeren die met een koe aan de hand fietsen; er zijn mensen die een hapje op de fiets verorberen en die kinderen en honden erop vervoeren [...], ik zeg u, voorwaar, dit hele volk zit op de fiets” (Mercks 2009: 15). Skrbek vergelijkt Amsterdam met Kopenhagen wat betreft het aantal fietsers. Hoewel het verkeer in Amsterdam de indruk kan wekken dat het chaotisch is door fietsers, gebeuren er zelden ongelukken. Iedereen houdt zich aan de regels (Bass 1930: 267). In Den Haag zijn het volgens Bass vooral jonge meisjes (aan wie hij een bijna Franse elegantie toeschrijft, in tegenstelling tot de dames uit de rest van Nederland) die fietsen (Bass 1930: 248). “Want de fiets is niet duur en comfortabel, en daarom is hij duidelijk gemaakt voor de Hollanders” (Bass 1930: 271). Hieraan moet worden toegevoegd dat de fiets in de jaren twintig van de vorige eeuw nog een betrekkelijk nieuw vervoermiddel was; de verspreiding ervan dateert van rond 1890 (Engelbrecht 2018: 111).

Afbeelding 2. Illustratie van Karel Čapek in de publicatie Obrázky z Holandska, 1932

Volgens Scheinpflug wordt elke Nederlandse stad gedomineerd door een grote kerk, meestal twee – een nieuwe en een oude. Deze gebouwen zijn erg eenvoudig (Scheinpflug 1929: 114-115). Čapek, Skrbek en Bass bewonderen echter de moderne Nederlandse architectuur, straten en buurten. Čapek ziet die als doelgericht, aangepast aan het moderne leven, maar hij ziet er nog steeds het Nederlandse karakter in, wat hij belangrijk vindt (Čapek 1947: 66-67). Skrbek wijst op de luchtigheid van de straten, het overvloedige gebruik van gewapend beton en de

originaliteit van de architecten. De Tsjechische moderne architectuur was in de jaren twintig nog lang niet zo ontwikkeld (Skrbek 1929: 76-77). Bass beschrijft de Beurs van Berlage van Hendrik Petrus Berlage in Amsterdam als het hoogtepunt van de Nederlandse moderne architectuur.

Volgens Bass is de nieuwe gevelgeleding kenmerkend voor de jonge Nederlandse architectuur, die niet de symmetrie volgt, zoals de oudere architectuur daar, maar zich aanpast aan de behoeften van de interieurs en vooral aan die van de eigenaars, wat hij als een indrukwekkende harmonie beschouwt. Net als Skrbek vindt hij de combinatie van baksteen en beton interessant. Hij bewondert de eigenheid van elk huis en noemt met name de architecten Jan Gratama, Michel de Klerk en Karel de Bazel (Bass 1930: 60). Oudere Amsterdammers zeggen het comfort van de nieuwe huizen te waarderen, maar volgens hen is ook het oude pittoreske karakter van de stad verloren gegaan (Bass 1930: 62).

De auteurs vermelden de bloemenvloed niet alleen op het platteland, waar ze te verwachten zijn, maar vooral in de hoofdstad. Čapek: “En in de menselijke woonsteden heb je ramen die boordevol bloemen zijn, op elk tafeltje een boeket, op elke straathoek een bloemenverkoopster, op de grachten boten met bloemen” (Mercks 2009: 47). Seifert merkt ook de alomtegenwoordige bloemenverkopers op die proberen om elkaar te overschreeuwen. Volgens Seifert is Nederland de geboorteplaats van zoveel grote schilders dankzij de bloemenvloed. En wat zou het koninkrijk zijn zonder bloemen? Een melancholisch land met windmolens (Seifert 1922: 59-60).

Wat betreft het geschreeuw van verkopers waar Seifert het over had, dat was in die tijd in Nederland een gebruikelijke manier van reclame maken. Dit was verrassend voor een Tsjech, omdat dergelijke reclame in Tsjechië niet gebruikelijk was (Scheinflug 1929: 177).

Elke kerk- of stadhuistoren heeft zijn eigen klokkenspel, dat door zijn melodie de tijd van het uur aankondigt. Volgens Scheinflug is de vreemdeling aanvankelijk gecharmeerd, maar nadat hij de melodie van het gekozen lied verschillende malen heeft beluisterd, zou het geluid dood en vervelend zijn. Hij ervaart de klokken van kerken die in Tsjechië de tijd aankondigen als veel aangenamer (Scheinflug 1929: 115-116).

Čapek, Skrbek en Bass beschrijven de afwezigheid van periferieën die in Tsjechië in de meeste steden zijn, vuil zijn, met fabrieken die vaak tussen landbouwpercelen, huizen en arbeiderskolonies staan. Maar bijvoorbeeld voor Amsterdam zijn er alleen weiden en graslanden, waar uit het niets huizen verschijnen en jullie in de stad zijn (Bass 1930: 17).

2.9.1 Amsterdam

Amsterdam wordt in de geanalyseerde teksten vaak het Venetië van het Noorden genoemd. Volgens Skrbek ontbreekt het de Nederlandse hoofdstad echter aan monumentale paleizen en tempels in vergelijking met de Italiaanse, mist zij de zon en de Venetiaanse helderheid van het leven in de stad (Skrbek 1929: 49). Scheinflug daarentegen ziet Amsterdam als een stad vol

“het leven van vandaag” en Venetië als een “stervende” stad vol toeristen (Scheinpflug 1929: 104).

Terwijl Čapek de Amsterdamse architectuur prijst en haar bescheidenheid maar precisie bewondert, vindt de schilder Skrbek ze van slechte waarde, eenvormig en dat die verraaft dat Amsterdamse kooplieden geen tijd hadden om aan de gebouwen te besteden. De schilder zocht tevergeefs naar renaissancepaleizen in de hoofdstad. “De geografische noordelijke ligging, het democratisch protestantisme, dat geen kerkelijke pracht en praal kent, en het bezadigde leven van de oude Hollanders zijn hier debet aan” (Skrbek 1929: 49). Scheinpflug heeft een soortgelijke mening over de architectuur van Amsterdam en beschrijft de gebouwen daar als monotone, primitieve en saaie huizen van stedelingen. Hij wijst er ook op dat huizen vaak scheef staan. “Als een inwoner van Pisa hier komt, zal hij zeker groen worden van jaloezie; daar beroemen ze zich op de enige scheve toren van hun kathedraal, en hier staat elk tiende huis scheef. [...] Ik zou in vele straten hier geen enkel huis durven afbreken uit vrees dat de hele straatkant zou instorten” (Scheinpflug 1929: 104). Bass vestigt de aandacht op de opmerkelijke opzet van de oude stad – de ene grachtboog na de andere, met huizen van gelijke hoogte langs de grachten.

Nesnídalová beschrijft Amsterdam de chocoladegeur in de lucht; dankzij de chocoladefabrieken buiten de stad waaide de geur door de straten (Nesnídalová 1932: 46). Scheinpflug was verbaasd over de stilte in de straten van de hoofdstad, ondanks het grote aantal inwoners. Hij verklaart dit door het feit dat de vracht in de stad per boot wordt vervoerd en de meeste inwoners fietsen, zodat het lawaai van motorvoertuigen zeer beperkt is (Scheinpflug 1929: 105).

Seifert verbaast zich over de overbevolking in de hoofdstad en merkt op dat het alleen aan de zindelijkheid van de Nederlanders is te danken dat deze dichtbevolkte stad niet met epidemieën te kampen heeft. Het stilstaande water in de grachten wordt doorgespoeld en de stad ruikt niet zoals Venetië, bijvoorbeeld (Seifert 1922: 59).

Maar Seifert klaagt over een hoop vuil als hij in de Jodenbuurt kijkt. Bass en Skrbek noemen de buurt ook, ze zijn het erover eens dat ze erg levendig is. Vonka raadt toeristen aan de plaatselijke markt te bezoeken (Vonka 1932: 18).

Hij wijst ook op de vermenging van oud en nieuw in deze hoofdstad. Vaak staan een oud monument en een modern gebouw naast elkaar, sommige straten zien er zeer modern uit, andere alsof je in de 17^e eeuw bent (Vonka 1932: 16-17).

2.9.2 Rotterdam

Rotterdam was bij de Tsjechen bekend als een stad van waaruit Tsjechische emigranten op Nederlandse schepen naar Amerika zeilden, maar ook als de stad waar Tomáš Masaryks pogingen om een onafhankelijke Tsjechoslowaakse staat te stichten hun hoogtepunt bereikten.

De auteur van de muziek van het Tsjechische volkslied, František Škroup,¹¹ ligt ook begraven op de algemene begraafplaats van Rotterdam (Vonka 1932: 28). Later werd het graf echter geïdentificeerd en Škroup heeft ook zijn eigen monument op de Rotterdamse begraafplaats.

Volgens Skrbek is Rotterdam bijna hetzelfde als andere Europese havens – het mist de Hollandse netheid en reinheid van de straten. Vonka beschrijft het echter als de modernste, best uitgeruste Europese haven. Volgens hem is het een symbool van het Nederlandse zakelijke vermogen en kracht. Ondanks al zijn moderniteit behoudt het de sfeer van een oude Nederlandse stad (Vonka 1932: 25-26). Volgens Scheinpflug heeft de stad behalve de haven weinig te bieden en zijn er weinig bezienswaardigheden. Hij zei dat hij overal in de stad dieselrook kon ruiken. “Ik heb meer dan één haven gezien, maar geen die zo volledig de ziel van de stad heeft geabsorbeerd als deze. [...] Ja: Hamburg *heeft* een haven, en Rotterdam *is* een haven” (Scheinpflug 1929: 109-110).

Het meest interessante aan Rotterdam tussen de oorlogen is volgens Bass het nieuwe stadhuis, zeer opzichtig, te sierlijk voor Nederland (Bass 1930: 197-198). Nesnidalová merkte ook de pracht van het stadhuis op en beschouwde de weelde, het goud en het marmer als een demonstratie van de rijkdom van Nederland, vooral van de Rotterdamse haven (Nesnidalová 1932: 41).

Over het toen pas opgerichte vliegveld Waaldhaven bij Rotterdam, voegt Bass toe: “Een vliegveld, maar in de Hollandse zin voor alles aangenaam te maken, ook een heerlijke plek om de stad uit te gaan” (Bass 1930: 204).

2.9.3 Den Haag

Volgens Skrbek is Den Haag gereserveerd, rustig en zeer schoon, hij beschrijft het als een stad van de aristocratie. Hij vindt Den Haag saai vanwege “de uitstraling als een zetel van gepensioneerden en ambtenaren”. Seifert is in de ban van de tuinen, huizen en parken in Den Haag. Het mag dan “de stad der rijken, die niets doen” zijn, maar de auteur heeft medelijden met de Amsterdammers om in zo’n overbevolkte stad te moeten wonen (Mercks 2003: 57). (Vonka wijst echter op de hoge bevolkingsdichtheid, niet alleen in de grote steden, maar ook in de kleinere op het platteland [Vonka 1932: 53]). Voor de rest is Seifert het in bijna alles met Skrbek eens, de stad komt ook hem als levenloos voor (Seifert 1922: 108).

Volgens Scheinpflug heeft Den Haag het minst Nederlandse karakter in vergelijking met Amsterdam en Rotterdam. “Het is de minst drukke en luidruchtige van de twee, het is de hoffelijkste, de meest elegante en – de meest saaie” (Scheinpflug 1929: 110).

11 Van 1860 tot 1862 was František Škroup dirigent van de pas opgerichte Hoogduitse opera in Rotterdam.

2.9.4 Eindhoven

Eindhoven wordt door de auteurs bewonderd vanwege Phillips, vanwege wat het management hier heeft weten op te bouwen. Een moderne stad met alles wat werknemers nodig hebben voor hun comfort. Vonka en ook Nesnidalová vergelijken dit concept met het Tsjechische schoenenbedrijf Bata en de stad Zlín (Vonka 1932: 55; Nesnidalová 1932: 21).

Bass heeft grote waardering voor de manier waarop Phillips met zijn werknemers omgaat. In een situatie waarin het bedrijf veel werknemers nodig had maar er een tekort aan woningen in de omgeving was, begon het met de bouw van woningen voor hen. De architecten vermeden echter wat gebruikelijk is in Tsjechië, waar arbeiderssteden en -wijken triest zijn, eerder als kazernes. In Eindhoven werden de nieuwe huizen gebouwd om het de Phillips-werknemers zo comfortabel mogelijk te maken. De stad heeft ook een polikliniek en scholen (Bass 1930: 165).

2.10 Oude steden

Volgens Čapek lijken alle Nederlandse oude steden op elkaar: ketens van stille wateren, bakstenen kathedralen, prachtige raadhuisen, waaggebouwen, poorten, visafslagen, oude universiteiten en bezienswaardige huizen (Čapek 1947: 28). De huizen staan scheef en zijn smal (want vaste grond is te zeldzaam in dit land van water en zand), de trappen zijn ook smal, en de ramen zijn daarom zo groot, want via die ramen worden de meubels door de haken onder het dak het huis binnengebracht.

...en daarom zijn de Hollanders ook van die bezadigde mensen, die niet onnodig door de straten hollen of cafés aflopen, want als iemand eenmaal langs die steile trap thuis is gekomen, is hij blij dat hij niet meer naar beneden hoeft, dan zit hij liever thuis achter zijn gepoetste raam en kijkt hij in een schuin spiegeltje naar wat er beneden op straat gebeurt [...] – ziedaar hoe alles met de bodemgesteldheid samenhangt (Mercks 2009: 24-25).

Skrbek merkte ook de spiegeltjes op om op straat te kijken, ze worden spionnetjes genoemd. Hij wijst tevens erop dat haken niet alleen werden gebruikt voor verhuizingen, maar ook om goederen uit schepen te tillen en op zolders van huizen op te slaan (Skrbek 1929: 50). De magazijnen moesten zo hoog liggen omdat de kelders door de ligging van Amsterdam de luchtvochtigheid hielden.

Bass zegt dat, hoewel elke stad kan bogen op zijn eigen stadhuis en zijn tempels en kathedralen kan vereren, het centrum van de Nederlandse oude steden de stadswaag is. Meestal gelegen op het centrale plein. Bass ziet het als een herinnering voor het leven van de Nederlanders: nooit iemand bedriegen (Bass 1930: 83-84). Vonka wijst er in zijn gids op dat

kooplieden of verkopers die klanten opzettelijk bedrogen, vroeger als straf levend in een ketel werden gekookt (Vonka 1932: 53).

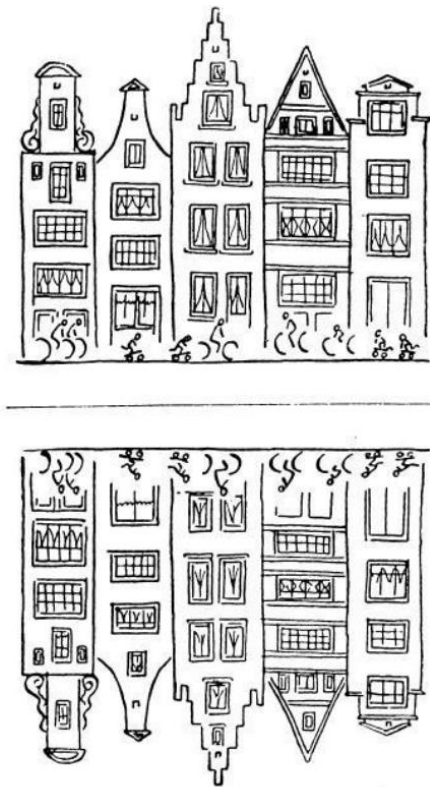
Seifert vindt er veel “dode” steden in Nederland en ook in België. Het zijn heel stille steden, op het eerste gezicht, alsof er niemand woont (Seifert 1922: 49). Vonka preciseert dat dit de naam is die werd gegeven aan steden die in de zeventiende eeuw sterk profiteerden van de zeehandel, omdat zij op de routes lagen die de schepen naar Amsterdam namen. Toen echter het Noordzeekanaal werd aangelegd van Amsterdam rechtstreeks naar de Noordzee (sinds in 1876), liep de rijkdom van deze steden geleidelijk terug. Voorbeelden van dergelijke steden zijn Veere, Hoorn en Enkhuizen (Vonka 1932: 49-50; 52). Omgekeerd wordt Maastricht beschouwd als de vrolijkste stad van Nederland (Vonka 1932: 29).

2.11 Koloniën

De Nederlanders beroemen zich erop dat hun koloniale bekwaamheid een toonbeeld is van een gezonde en heilzame organisatie, die de hun toevertrouwde landen tot bloei heeft gebracht en de bevolking in voorspoed heeft doen leven. Bass is het eens met deze opvatting, want er zijn geen grote opstanden in de koloniën. Toch regeert het zeven miljoen zielen tellende Nederland over meer dan 50 miljoen mensen in de koloniën. Hij noemt de situatie die zich in de jaren twintig in de koloniën voordeed als bewijs van de tevredenheid van de inboorlingen. De communisten probeerden een opstand te ontketen tegen de heersende Nederlanders in 1926 en 1927 in Java en West-Sumatra (Amatmoekrim 2018), maar deze werd snel neergeslagen. Als de inboorlingen niet tevreden waren geweest, zou de opstand gelukt zijn. Bass kreeg in Nederland te horen: “[...] misschien is er daarom in geen land zo'n haat tegen het bolsjewisme als hier” (Bass 1930: 275-276).

2.12 Water

Čapek beweert overdreven dat waar in Tsjechië een weg tussen huizen loopt, er in Nederland water is. Hij associeert het Nederlandse landschap met stilte – het water is stil, evenals de bomen en de huizen. Water biedt voor Karel Čapek in Nederlandse steden ook een andere dimensie van de werkelijkheid. Alles wordt erdoor verdubbeld, erin gespiegeld (Čapek 1947: 23).

Afbeelding 3. Illustratie van Karel Čapek in de publicatie Obrázky z Holandska, 1932

Nesnídlová beschrijft de Noordzee als somber, onmededeelzaam, dreigend (Nesnídlová 1932: 50). Seifert schrijft over de indruk van de zee aan de Nederlandse kust en vergelijkt die met de Italiaanse. In Italië is de zee geel, stormachtig, afschuwelijk; schepen varen er op naar een vrolijk, lachend, maar ook uitbundig, boos en hartstochtelijk land. De schepen naar Nederland varen daarentegen op een kalme zee en varen langzaam naar een vredig en tevreden land (Seifert 1922: 52-53).

Vonka wijst op het overvloedige gebruik van het vervoer over water en dus op de verscheidenheid van de schepen in Nederland: men kon boten zien die bijvoorbeeld door boeren werden gebruikt voor het vervoeren van hooi, maar ook transportstoomboten (Vonka 1932: 9). Als bijzonderheid noemt hij punters, die in de omgeving van Giethoorn als gangbaar vervoermiddel dienen (Vonka 1932: 53). Natuurlijk hadden alle auteurs de stuwdammen bezocht en de polders gezien, maar zij beschrijven deze alleen vanuit een technisch oogpunt.

2.13 Kleuren

Volgens Čapek is de plaatselijke kleur van Nederland de kleur van bakstenen. Maar er zijn ook anderen, zeer heldere – het groen van het grasland, het geel van het zand. Gewoon de kleuren die beroemd in de wereld zijn geworden door Vincent van Gogh (Čapek 1947: 30-31). De kleuren zijn schoon, koel en helder, maar niet schreeuwend. “...ze zijn als een frisse

bloem met druppels dauw erop” (Mercks 2009: 49). Volgens de zorgvuldige waarnemer Čapek is dit te danken aan het bijzondere Nederlandse licht, zuiver en doorzichtig.

Scheinflug zegt echter dat de Nederlanders geen gevoel voor felle kleuren hebben en dat zelfs hun nationale oranje er troosteloos uitziet. Hij vindt vooral de straten van Amsterdam somber en schrijft ze de donkerbruine kleur van de bakstenen toe, evenals het donkerblauw, donkergrijs en zwart van de huizen, de trams en de uniformen (Scheinflug 1929: 105).

Interessant is dat Čapek een grijze kleur toeschrijft aan de zee die langs de kust van Nederland kabbelt, en niet het gebruikelijke blauw (Čapek 1947: 40), Nesnidalová groen en zwart (Nesnidalová 1932: 50). Seifert ziet “speciale, blauwgrijze” kleur in alle watermassa's in het land (Seifert 1922: 78).

Skrbek spreekt ook over de kleur grijs, maar hij schrijft die toe aan de straten van steden in een volkomen negatieve betekenis (Skrbek 1929: 50). Bass zegt echter dat hij in Nederland niet de gebruikelijke grijsheid van grote steden aantreft en spreekt, net als Čapek, van de drie basiskleuren van Nederland (maar in plaats van geel schrijft hij over blauw): het rood van de gebouwen, het groen van de bomen en het blauw van de lucht. Hij voegt ook eraan toe dat de kleuren zeer rijk zijn (Bass 1930: 36). En hij bemerkt een “verlangen naar mooie kleur” bij de Nederlanders in het algemeen, waarbij hij melding maakt van kleurrijk beschilderde hekken of bootjes (Bass 1930: 16).

Bass merkte in restaurants, cafés en bars het overvloedig gekleurde ongewone houtsnijwerk en de op Java en Sumatra geïnspireerde buitenlandse ornamenten op. Het was hier dat hij voor het eerst in aanraking kwam met de zogenaamde koloniale stijl (Bass 1930: 28).

2.14 Valse traditie

Skrbek, Čapek en Bass werden tijdens hun bezoek aan Nederland verrast door de kunstmatig in stand gehouden tradities. Čapek noemt de eilanden Volendam en Marken als de centra van dit verschijnsel. Dit zijn vissersdorpen, waarvan de inwoners door de staat worden betaald om door toeristen (vooral Fransen, Duitsers en Britten) in hun klederdracht te worden gefotografeerd en om in hun woningen ansichtkaarten en klompen te verkopen. “Dat is beneden de waardigheid: van zowel de folklore als die mensen” (Mercks 2009: 57). Skrbek vergeleek het met een kermis (Skrbek 1929: 65). De plaatselijke bevolking raadde Seifert aan om in Huizen te gaan kijken in plaats van het met toeristen overvolle Marken als hij de zee en het echte vissersdorp wilde zien (Seifert 1922: 51-52).

Bass heeft als lid van de delegatie ook deelgenomen aan een bezoek aan Friesland. Mensen in klederdracht van de vereniging tot behoud van het Friese volkskarakter waren aanwezig bij de welkomstceremonie. De journalist had het gevoel dat het acteurs waren die het oude Friesland opvoerden. Misschien bestond zo'n Friesland nog ergens, maar in de hal van een grote stad Leeuwarden leek hem zo'n cast dwaas. Bass zegt dat het in moderne mensen leeft en het is echt leven, in zulk kunstmatig onderhoud ziet hij vergeefsheid (Bass 1930: 96-98).

Hij was ook erg geschokt door de imitatie van de Lourdesgrot in Valkenburg. In 1858 vond in de Zuid-Franse stad Lourdes een Mariaverschijning plaats en kort daarna werd de plaats een van de belangrijkste rooms-katholieke bedevaartsoorden ter wereld. In Valkenburg is deze imitatie gemaakt van cement, zandsteen en beton, Bass zegt dat het Mariabeeld op goedkope waar lijkt. Dit maakt de plaats des te opvallender wanneer de auteur het vergelijkt met de eenvoud van evangelisch Friesland. Sommige burgers van Valkenburg verontschuldigen zich voor deze “komedie”. Een andere rare plek in Valkenburg volgens Bass zijn de catacomben, die een imitatie zijn van de echte Romeinse catacomben, de graven van de vroege heiligen (Bass 1930: 147-149).

Over de situatie in Zeeland, meer bepaald Middelburg, schrijft Bass dat het dragen van klederdracht en klompen hier wordt gehandhaafd, maar dat de plaatselijke bevolking weet hoe het toeristen beïnvloedt. Van kinderen in klederdracht wordt gezegd dat ze bereid zijn zich door toeristen te laten fotograferen (Bass 1930: 181-182). Bass verdenkt ook vissers in klederdracht in Scheveningen ervan een toeristische attractie te zijn (Bass 1930: 248). Vonka wijst er echter op dat in Nederland klederdracht nog steeds veel wordt gedragen ook in de buurt van grote steden (Vonka 1932: 5).

Hieraan moet worden toegevoegd dat Scheveningen, evenals het eerder genoemde Marken, ook door Vonka in zijn gids als te zeer toeristisch wordt omschreven en hij raadt aan een bezoek te brengen aan het bureau voor buitenlanders, waar toeristen meer interessante tips krijgen over de plaatsen die zij kunnen bezoeken (Vonka 1932: 3).

2.15 Reputatie van Tsjechoslowakije in Nederland

Bass noemde de reputatie die Tsjechoslowakije volgens hem in Nederland heeft. De Tsjechoslowaakse ambassade in Den Haag is zeer bescheiden, maar bevindt zich ook buiten het centrum van de stad. Bass vindt het niet de beste plaats om ons land te vertegenwoordigen (Bass 1930: 217). Hij heeft op de Tsjechoslowaakse en andere ambassades gehoord hoe laks er in Praag met correspondentie wordt omgegaan en hoe lang er op antwoorden wordt gewacht, ook al is er haast bij. Anderzijds stuurt Praag zeer curieuze verzoeken om inlichtingen naar Den Haag. Bijvoorbeeld hoe dode honden in Nederland worden behandeld (Bass 1930: 219).

Bass merkt op dat er reeds een luchtverbinding tussen Tsjechoslowakije en Nederland was overeengekomen, maar dat er geen vliegtuigen uit Praag aankwamen. De Nederlanders namen het naar verluidt met een korreltje zout, “[...] maar toekijken hoe Tsjechoslowakije op oneerbiedige wijze toetrad tot het grote internationale netwerk was niet bepaald aangenaam voor een Tsjechoslowaak” (Bass: 1930: 205).

Pittich is verbaasd over de betreurenswaardigheid van het museum over Comenius in Naarden en vindt het onvergeeflijk dat Tsjechië geen enkel geschrift van de pedagoog naar het museum heeft gestuurd (Pittich 1930: 126).

Hoofdstuk 3. Imagologische benadering

3.1 Wat is imagologie?

Imagologie is:

de studie van beelden van bepaalde etnische en andere groepen in literaire, journalistieke en andere teksten. Het onderwerp van imagologische analyses is vaak de stereotiepe voorstelling van groepen die binnen de heersende ideologie negatief worden beoordeeld, of uit haar gezichtsveld worden verwijderd [...]. Dergelijke analyses zoeken dan vaak zowel naar een actuele politieke overlapping als naar een nieuw perspectief op de gecanoniseerde waarden van het verleden (ook literaire) (Soukup 2006: 622).

Het is van belang hieraan toe te voegen dat de imagologie twee benaderingen onderscheidt waarmee beelden van een bepaalde groep worden gepresenteerd: auto-image en hetero-image. Auto-image is zelfbeeld, d.w.z. hoe een groep zichzelf ziet. Hetero-image is de perceptie van een groep door een andere groep (Hebal-Jezierska 2015: 399).

Het begrip “volksaard” is zeker zeer problematisch en generaliserend, maar de eerste imagologische onderzoeken werkten ermee. Het werd als vanzelfsprekend beschouwd dat leden van verschillende naties verschillende karakters, temperamenten en gedragingen zouden hebben. De literaire weergave van die stand van zaken werd gezien als een directe mimetische afgeleide van feiten uit de werkelijkheid (Leerssen 2016: 14). Deze onderzoeken hebben het nationale karakter van de inwoners van de verschillende landen echter als een vaststaand feit behandeld en zijn daarom vandaag de dag niet academisch waardevol. De kritiek op en de daaropvolgende deconstructie van dit zogenaamde nationale essentialisme begon aan het eind van de negentiende eeuw met de publicatie van John Mackinnon Robertsons *The Saxon and the Celt* (1897). In dit boek wordt kritiek geuit op het gegeven zelf van het nationale karakter zoals dat specifiek door de Ieren en Kelten wordt bepaald, d.w.z. welke eigenschappen aan deze volkeren worden toegeschreven op grond van hun ras. De geldigheid van nationale karakters werd in diskrediet gebracht, gebrandmerkt als een ideologische constructie (Leerssen 2016: 15).

De notie van etniciteit en ras waarmee de imagologie werkte, werd in diskrediet gebracht, vooral in de periode van Nazi-Duitsland, dat dergelijke generalisaties en het toeschrijven van bepaalde kenmerken aan bepaalde rassen gebruikte als reden voor genocide. Maar tot op de dag van vandaag is er een sterke traditie in de academische wereld “waarin nationale karakters worden aangevoerd als objectieve verklarende factoren voor sociaal gedrag” (Leerssen 2016: 15).

Het doel van de imagologie is niet om de maatschappij te begrijpen, maar om na te gaan hoe culturele en poëtische conventies werken in geselecteerde, representatieve teksten. Het doel is niet om de waarheidswaarde van de teksten vast te stellen, in dit geval of de geanalyseerde auteurs de grondwaarheid over Nederland vertellen. Maar welk beeld van de plaatselijke samenleving wordt de lezers voorgehouden in de teksten, welke kenmerken worden toegeschreven aan de plaatselijke etniciteit (Leerssen 2016: 19).

3.2 Algemeen imagologisch beeld van de Nederlanders

Hoe wordt de Nederlandse natie over het algemeen in de literatuur geportretteerd? Deze vraag werd beantwoord door literatuurwetenschapper Ellen Krol. Volgens haar is het basispunt voor de karakterisering van het nationale karakter van de Nederlanders de opstand tegen de Spaanse overheersing. Zij werden op twee manieren bekeken: door Spanje en de staten die de kant van Spanje kozen, werden zij gezien als rebellen tegen de katholieke kerk en de wettige koning. En door de Nederlanders zelf, ze identificeerden zich met collectief verzet tegen de tiran. Ze worden daarom beschouwd als een natie die in staat is zich te verenigen en weerstand te bieden aan het kwaad. Dit standpunt wordt bevestigd door Hugo de Groot in zijn *Parallelon rerumpublicarum* (1602). Volgens Krol maakte het gevoel van een verenigde natie die in staat was tot revolutie, Nederland tot een belangrijke staat. De waarheid is dat zij ook een militair lied als hun volkslied hebben gekozen. Grotius beschrijft de Nederlanders tevens als bescheiden, scherpzinnig, vreedzaam en eenvoudig (Krol 2007: 142).

Wat mensen ook met Nederland associëren is de zeventiende-eeuwse schilderschool, de zogenaamde Gouden Eeuw. De meest prominente vertegenwoordigers van deze periode, die wordt gekenmerkt door thema's uit het dagelijks leven, zijn Frans Hals en Rembrandt van Rijn (Krol 2007: 142).

Het resultaat van de Nederlandse inspanningen om hogerop te komen werd echter door de Britten negatief beoordeeld nadat het kleine land een handelsconcurrent van Groot-Brittannië was geworden. De Nederlanders werden in de Britse literatuur afgeschilderd als onbetrouwbare en roofzuchtige handelaars en als nietsnutten (vooral in de 16^e en 17^e eeuw). Het waren niet alleen de Britten die de Nederlanders vaak vergeleken met kikkers die in moerassen leven (waarschijnlijk vanwege de kenmerken van de grond waarop Nederland ligt) (Krol 2007: 143).

Reeds in de zestiende eeuw zijn er ook verwijzingen naar de zindelijkheid van de Nederlanders, naar schone en opgeruimde steden. Maar door hun precisie en discipline werden de Nederlanders in de 18^e eeuw als belachelijk beschouwd. Met name de Romantiek, toen het in de mode was om mysterieus en slordig te zijn, en ook landschap schilderachtig moest zijn. Het Nederlandse landschap leek echter tot op de centimeter nauwkeurig te zijn uitgemeten. Het koninkrijk begon te worden beschreven als een land waar “de mensen de grof-pragmatische mentaliteit hadden van kruideniers in een door mensenhanden geschapen

omgeving”. De Nederlanders worden echter door andere naties bewonderd om hun technische deskundigheid, vooral op het gebied van waterbeheer (Krol 2007: 143).

Vervolgens, in de negentiende eeuw, gingen de Nederlanders zelf de Gouden Eeuw beschouwen als de periode van hun grootste glorie en werden zij trots op wat deze kunst belichaamde: vredelievendheid, huiselijkheid en pragmatisme (Krol 2007: 143). Het politieke leven in Nederland wordt over het algemeen als zeer burgerlijk en egalitair beschouwd. Burgers identificeren zich volledig met de natie. Bovendien wordt aan de Nederlanders een wantrouwen jegens het gezag toegeschreven; zij associëren het bestaan zelf van hun natie met rebellie daartegen (Krol 2007: 144).

Volgens de algemene imagologische analyse zijn de Nederlanders (samengevat):

- een natie die in staat is tot eenheid en collectief verzet;
- bescheiden, scherpzinnig, vreedzaam en eenvoudig;
- trots op de Gouden Eeuw;
- zindelijk, precies en gedisciplineerd;
- pragmatische kooplieden in hart en nieren;
- deskundigen op het gebied van waterbeheer;
- vreedzaam en honkvast;
- politiek bourgeois en egalitair;
- wantrouwig tegenover autoriteit.

Al deze kenmerken worden ook in de geanalyseerde reisverhalen aan de Nederlanders toegeschreven. De volgende twee punten kunnen echter als speculatief worden omschreven: de Nederlanders als een volk dat in staat is tot eendrachtig verzet en de Nederlanders die het gezag wantrouwen. Beide worden in de teksten genoemd, maar als kwaliteiten die de Nederlanders in het verleden hebben laten zien (zie bv. p. 22 en 26). Dit waren dus niet de indrukken die de geanalyseerde auteurs in Nederland zouden hebben opgedaan. Bass daarentegen spreekt bijvoorbeeld over het respect en de populariteit van de koninklijke familie (zie p. 27).

3.3 Het beeld van Nederland in Tsjechische ogen tijdens de Eerste Republiek (resultaat van de analyse)

Welk beeld van de Nederlanders en hun staat werd de Tsjechoslowaakse lezers in de periode 1918-1938 voorgehouden?

- Ze zien er precies zo uit als de figuren op de schilderijen van de Hollandse meesters uit de 16^e en 17^e eeuw. Zowel mannen als vrouwen zijn sterk en robuust.
- Het is een kleine natie met grote capaciteiten en kwaliteiten: het is erin geslaagd een maritieme macht te worden, en het onderscheidt zich van alle andere naties door zijn bekwaamheid op het gebied van waterbeheer.

- De Nederlanders laten zich leiden door het motto kwaliteit boven kwantiteit, zij verlangen niet naar grootsheid.
- Zij willen niet zelfvoorzienend zijn, zij zijn zich bewust van de voordelen van de internationale handel.
- Het is een natie die neutraal is gebleven tijdens de Eerste Wereldoorlog: voor de auteurs van de geanalyseerde teksten is dit feit vreemd. De Nederlanders worden een beetje gezien als berekenende kapitalisten. De mensen van het koninkrijk hoefden niet te lijden zoals de Tsjechen. Anderzijds wordt hun neutraliteit gezien als een demonstratie van de vreedzaamheid van de Nederlanders. De auteurs wijzen echter op het anti-Duitse sentiment in het land.
- De Nederlanders zijn apolitiek en daarom is hun land een doelwit voor politieke migranten uit andere staten.
- In de geanalyseerde teksten komen verschillende opvattingen over de sfeer in Nederland voor: volgens Skrbek, bijvoorbeeld, is de sfeer er monastiek, alles is er bijna steriel. Scheinpflug daarentegen beschouwt de Nederlanders als een onstuimig volk vol leven. Er wordt echter vaak gedacht dat er een gevoel van melancholie in het koninkrijk is.
- De samenleving is democratisch, maar aan de andere kant zijn de burgers verdeeld naar gelang van hun sociale status.
- Van nature is de typische Nederlander volgens nogal gesloten, waardig, individualistisch, bezadigd, pacifistisch, redelijk, gezellig, kalm, georganiseerd, zelfverzekerd en nobel.
- De Nederlanders zijn traditioneel, oefenen vaak dezelfde beroepen uit als hun voorouders en houden zich aan hun tradities.
- Ze zijn rijk maar ook gierig.
- Ze zijn zeer hardwerkend en volhardend, hun ijver is gericht op de toekomst om hun land nog beter te maken voor hun kinderen.
- Het Nederlandse dieet is niet erg gevarieerd, in tegenstelling tot de Tsjechische stevige lunches, zijn de lokale lunches eerder licht, het avondeten is meer hartig. Het voedsel in Nederland is over het algemeen voedzamer.
- De Nederlanders doen vaak aan sport, en hun levensstijl is over het algemeen gezonder dan die van de Tsjechen.
- Ze zijn huiselijk, hun huizen zijn zeer comfortabel en hun sociale leven speelt zich er af en niet in restaurants, cafés en kroegen.
- Nederlandse kinderen hebben meer vrijheid dan Tsjechische kinderen, ze worden niet geslagen. Nederlandse kinderen hebben ook meer de neiging om onbeleefd te zijn.
- De Nederlandse koninklijke familie leeft bescheiden en probeert over te komen als gewone burgers van hun land. De Nederlandse politiek in algemeen is redelijk,

burgerlijk en egalitair. Een te grote invloed van religie op de politiek wordt echter als problematisch beschouwd.

- Zij zijn geïnteresseerd in wereldgebeurtenissen, zij lezen veel kranten.
- De Nederlanders blonken uit in de schilderkunst in de 16^e en 17^e eeuw, en in de moderne architectuur in de onderzochte periode. Zij blonken niet veel uit in andere soorten kunst.
- De kwaliteit van het Nederlandse theater is onder het gemiddelde.
- De Nederlanders houden van klassieke en volksmuziek, en het traditionele muziekinstrument is de accordeon.
- Het protestantse Nederland is religieus strenger dan het katholieke Tsjechië, over het algemeen zijn de Nederlanders veel religieuzer. Op zondag bestuderen de meeste mensen thuis de Bijbel en zijn de winkels gesloten.
- De Nederlanders zijn rokers.
- Het Nederlandse landschap lijkt te zijn gevormd door strikte geometrische regels.
- Een onmisbaar element van het Nederlandse vlakke platteland zijn de zwart-witte koeien in goede conditie. Het platteland is er ook erg rustig, alsof het zonder mensen is. Het ziet er idyllisch uit.
- Er zijn nauwelijks bossen in Nederland en als ze er zijn, zijn ze niet in goede staat.
- Nederlandse huizen zijn meestal gebouwd van rode baksteen en hebben grote ramen. De huizen zijn verbonden met de tuinen en wandelpaden ervoor.
- Nederland is een heel schoon land.
- Er wordt veel gefietst in Nederland.
- De moderne architectuur van de stad is zeer functioneel en innovatief, terwijl toch de “geest van Nederland” behouden blijft. Beton wordt vaker voor de bouw gebruikt dan in Tsjechië.
- Nederland staat vol met bloemen.
- In Nederland geven de kerkklokken niet de tijd aan zoals in Tsjechië, maar klokkenspelen luiden bekende melodieën.
- Nederlandse steden hebben geen periferie.
- De architectuur van Amsterdam is vaak saai en eentonig. De stad is erg dichtbevolkt, maar toch schoon.
- Rotterdam heeft niet veel te bieden, behalve de haven. Het is de plaats waar Tomáš Masaryk onderhandelde over de oprichting van de Tsjechoslowaakse Republiek en van waaruit de Tsjechoslowaken naar Amerika zeilden.
- Den Haag is een schone, saaie stad waar rijke mensen wonen.
- Eindhoven is een moderne en comfortabele stad gebouwd voor Phillips werknemers. Eindhoven en Phillips worden vergeleken met Zlín en Bata.

- Er zijn veel zogenaamde dode steden in Nederland, d.w.z. steden die ooit strategische en commerciële centra waren, maar waarvan de glorie dagen voorbij zijn en die nu ontvolkt en stil zijn.
- De Nederlanders zijn zeer succesvol in het besturen van hun koloniën.
- De waterwegen in Nederland zijn rustig en kalm en worden gebruikt door een verscheidenheid van schepen. De Noordzee is zowel kalm als dreigend.
- De meest geziene kleur in Nederland is baksteenoranje.
- De Nederlanders houden hun tradities kunstmatig in stand om toeristen aan te trekken.

Hoofdstuk 4. Conclusie

Het doel van deze masterscriptie was een imagologische analyse van geselecteerde Tsjechische reisverhalen en een reisgids, waarvan de auteurs hun indrukken en waarnemingen van hun reis door Nederland beschreven. Het resultaat van de analyse was hoe de Tsjechen tegen Nederland aankeken in de periode 1918-1938. Welk hetero-image werd gevormd in de geanalyseerde teksten en welk beeld lezers van het koninkrijk konden krijgen uit reisverslagen uit die tijd zonder het land te bezoeken. Ik wilde ook zonder de invloed van indrukken laten zien de situatie in deze staten. Dat wil zeggen, in welke situatie Tsjechoslowakije en Nederland zich bevonden gedurende de onderzochte periode en wat voor betrekkingen de genoemde staten met elkaar onderhielden (zowel tussen 1918 en 1938 als de belangrijkste betrekkingen tussen deze staten in de geschiedenis). Het was ook belangrijk de grondbeginselen van de imagologische analyse en de geschiedenis van deze discipline samen te vatten.

In het eerste hoofdstuk heb ik de situatie van Nederland en Tsjechoslowakije in de onderzochte periode beschreven, d.w.z. wat hun interne politieke situatie was en welke positie zij op het internationale toneel innamen. Het is duidelijk dat Nederland en Tsjechoslowakije in die tijd heel verschillende landen waren. Nederland kan als volgt worden omschreven: een onafhankelijk koninkrijk gedurende ongeveer honderd jaar, een koloniale mogendheid, een gevestigde handelspartner in internationaal verband, een vlakke kustland met een agrarisch georiënteerde bevolking van Germaanse protestanten. Anderzijds Tsjechoslowakije: een pas opgerichte republiek met nog geen vaste positie op het internationale toneel, een bergachtig ingesloten land met een bevolking van drie nationaliteiten, Tsjechen (industriële georiënteerd) en Slowaken en Subkarpaten-Ruthenen (agrarisch georiënteerd). Men kan zien dat, hoewel beide landen Europees waren, zij in vele opzichten zeer verschillend van elkaar waren, waardoor Nederland in de ogen van Tsjechische toeristen een veel groter onderscheidend vermogen had dan nu het geval is.

Ik ben tot de eigenlijke analyse gekomen van de geselecteerde reisverhalen in het tweede hoofdstuk. Vervolgens heb ik de onderwerpen ondergedeeld in vijftien subhoofdstukken. Ik heb niet elk stukje informatie behandeld dat de auteurs in hun teksten hebben opgenomen. Ik was geïnteresseerd in de onderwerpen waarover de auteurs van mening verschilden. Voorts waren de stereotypen over Nederland belangrijk voor mij die in de teksten voorkwamen, de subjectieve kijk van de auteurs op bepaalde kwesties en vooral hun indrukken en gevoelens over het koninkrijk. Daardoor besteed ik in mijn werk bijvoorbeeld geen aandacht aan polders, hoewel de auteurs ze in hun teksten wel noemen, omdat het hier niet gaat om subjectieve inzichten, maar om feitelijke en technische uitleggingen

In het derde hoofdstuk heb ik uitgelegd wat imagologie is en wat de geschiedenis ervan is. Ik heb het algemene verbeeldingsbeeld van de Nederlanders en hun land dat Ellen Krol heeft ontwikkeld, samengevat. Ten slotte heb ik ook puntsgewijs de resultaten van mijn analyse gepresenteerd, d.w.z. welk imagologisch beeld van de Nederlanders en Nederland door Tsjechische auteurs werd gevormd tijdens de periode van de Eerste Republiek (1918-1938).

Mijn scriptie is het categoriseren van gegevens verzameld uit reisboeken van een bepaalde periode en auteurs van een bepaald land. Deze gegevens scheppen een volledig beeld van Nederland en bieden mogelijkheden om op dit gebied verder te bouwen. Het zou bijvoorbeeld interessant zijn te analyseren hoe het beeld van Nederland en zijn inwoners in de hoofden van de Tsjechische lezers is veranderd in de loop van de honderd jaar vanaf de tijd van de Eerste Republiek tot nu. Het zou ook interessant zijn om te zien hoe andere naties in dezelfde periode tegen Nederland aankeken. Een latere vergelijking van deze verschillende hetero-images zou een scala van percepties van hetzelfde (Nederland) vanuit verschillende perspectieven (van naties) opleveren.

Bibliografie

Primaire literatuur

Bass 1930 – Bass, Eduard. *Holandský deníček: [Nejpestřejší cestopis]*. Praha: Spolek výtvarných umělců Mánes, 1930.

Čapek 1947 – Čapek, Karel. *Obrázky z Holandska*. Praha: František Borový, 1947.

Mercks 2009 – Čapek, Karel. *Prenten van Holland*. Vertaald door Kees Mercks. Amsterdam: Voetnoot, c2009.

Mercks 2003 – Seifert, Miloš. *Herinneringen aan Holland: Op bezoek bij de dichter Frederik van Eeden*. Vertaald door Kees Mercks. Naarden: Comenius, 2003.

Nesnídalová 1932 – Nesnídalová, Marie. *Do světa za radiem: myšlenky a obrázky z cesty do Holandska*. Plzeň: Z.R.K., 1932.

Pittich 1930 – Pittich, Karel. *Poznámky z Italie, Německa, Švýcar, Holandska a Francie*. Brno: Vydavatelský odbor Úředního spolku jednot učitelských, 1930.

Seifert 1922 – Seifert, Miloš. *U básníka Frederika van Eedena: vzpomínky na Holandsko*. Praha: B. Kočí, 1922.

Scheinpflug 1929 – Scheinpflug, Karel. *Německem, Holandskem a Belgií (Z cest roku 1925–1926)*. Praha: Aventinum, 1929.

Skrbek 1929 – Skrbek, Jaroslav. *Malíř na cestách: Balkán, Holandsko, Belgie*. Praha: Nová škola, 1929.

Vonka 1932 – Vonka, Rudolf Jordán. *Navštivte Nizozemsko*. Den Haag: Nizozemská oficiální turistická kancelář, 1932.

Secundaire literatuur

Engelbrecht 2018 – Engelbrecht, Wilken. “Zwermen mensen en véél water – Tsjechen over het Nederlandse landschap.” *Neerlandica Wratislaviensia* 28 (2018), 105-118.

Engelbrecht 2021 – Engelbrecht, Wilken. *Lage Landen Studies 14: Van Siska van Rosemael tot Max Havelaar. Receptie van Nederlandstalige literatuur in het Tsjechisch van 1848 tot 1948*. Gent: Academia Press, 2021.

Goedhart en Co. 2018 – Goedhart, Pieter J., Jan C. Henneman, Kryštof Krijt, Rebecca Krijtová en Ivo Mostert. *Samen op de ‘laan van Europa’. 100 jaar Tsjechië & Slowakije in Nederland*. Amsterdam: Uitgeverij Pegasus, 2018.

Harna 2018 – Harna, Josef. *První Československá republika*. In: Pánek, Jaroslav en Oldřich Tůma. *Dějiny českých zemí*. Praha: Univerzita Karlova, 2018: 407-445.

- Hebal-Jeziarska 2015** – Hebal-Jeziarska, Milena. “The comparative study of the image of national minorities living in Central Europe.” In: Formato, Federica en Andrew Hardie. *Corpus Linguistics 2015. Abstract Book*. Lancaster: UCREL, 2015: 399-401.
- Kárník 2008** – Kárník, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867-1939)*. Praha: Dokořán, 2008.
- Krol 2007** – Krol, Ellen. *Dutch*. In: Beller, Manfred en Joep Leerssen. *Imagology: The cultural construction and literary representation of national characters*. Amsterdam, New York: Rodopi, 2007: 142-145.
- Leerssen 2016** – Leerssen, Joep. “Imagology: On using ethnicity to make sense of the world.” *Iberic@l, Revue d'études ibériques et ibéro-américaines* 10 (2016): 13-31.
- Merhaut 2008** – Merhaut, Luboš. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 4, S-Ž. Praha: Academia, 2008.
- Opelík 2000** – Opelík, Jiří. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 3, M-Ř. Praha: Academia, 2000.
- Renner 2002** – Renner, Hans. *Česká republika a Nizozemsko: historie vzájemných vztahů*. Praha: Paseka, 2002.
- Sedláček 1937** – Sedláček, Jan. *Čechoslováci v Nizozemí, Belgii a Anglii*. Praha: Československý ústav zahraniční, 1937.
- Sklenářová 2010** – Sklenářová, Sylva. *Diplomatické vztahy Československa a Nizozemska v letech 1918-1948 a jejich představitelé*. České Budějovice: Veduta, 2010.
- Sklenářová 2014** – Sklenářová, Sylva. “Kulturní vztahy mezi Československem a Nizozemskem v letech 1918-1938 z pohledu Společnosti Nizozemsko-Československo.” *Moderní dějiny: časopis pro dějiny 19. a 20. století = Modern History. Journal for the History of the 19th and 20th Century*, vol. 22, 2/2, 2014: 117-139.
- Sklenářová 2016** – Sklenářová, Sylva en Wilken Engelbrecht. “Niet alleen om de rubber. Over Baťa, Tsjechen en Slowaken in Nederlands-Indië en het beeld van Nederlands-Indië in Tsjechoslowakije.” *Acta Neerlandica*, 12 (2016): 173-206.
- Soukup 2006** – Soukup, Daniel. “Stereotypy, imagologie a literární hodnoty.” *Otázky českého kánonu. Sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*. Boekdeel 11. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006: 622-630.
- Šrámek 2008** – Šrámek, Dušan. “Československá ekonomika v letech 1918–1938.” *Revue Politika*. 9 (2008): 14-17.
- Tauchen 2008** – Tauchen, Jaromír. “K některým otázkám právní úpravy jazykového práva v první ČSR z německého pohledu.” In: *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008: 521-532.
- Van der Horst 2007** – Van der Horst, Hans. *Nederland. De vaderlandse geschiedenis van de prehistorie tot nu*. Amsterdam: Uitgeverij Bert Bakker, 2007.

Vonka 1923 – Vonka, Rudolf Jordán. *Betrekkingen tusschen Czechen en Nederlanders*. Hilversum: 1923 (overdruk uit *De Nieuwe Gooilander*, 7 april 1923).

Internetbronnen

Amatmoekrim 2018 – Amatmoekrim, Karin. “Hoe Nederland zijn strafkamp in Nieuw-Guinea trachtte te vermommen.” *De Correspondent*. [cit. 11 februari 2022] URL: <https://decorrespondent.nl/8020/hoe-nederland-zijn-strafkamp-in-nieuw-guinea-trachtte-te-vermommen/3214246561460-d2195119>.

Bevolkingsteller. *Centraal Bureau voor de Statistiek* [online]. [cit. 2022-02-27]. URL: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/bevolkingsteller>.

Nationaal-Socialistische Beweging (NSB). *Kiesraad* [online]. [cit. 2022-03-09]. URL: <https://www.verkiezingsuitslagen.nl/partij/nationaal-socialistische-beweging-nsb>.

Nizozemsko × Nizozemí × Holandsko. *Pravopisně.cz* [online]. [cit. 2022-02-27]. URL: <https://www.pravopisne.cz/2015/03/nizozemsko-x-nizozemi-x-holandsko/>.

Plesinger – Božinov, Miroslav. *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. [cit. 2022-02-28]. URL: https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/plesinger_bozinov_miroslav.html.

Po vyhlášení Československa se odehrály četné šarvátky. Němci usilovali o provincii Sudetenland. *ČT24. Česká televize* [online]. [cit. 2022-04-06]. URL: <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2636075-po-vyhlaseni-ceskoslovenska-se-odehraly-cetne-sarvatky-nemci-usilovali-o-provincii>.

Afbeeldingen

Afbeelding 1. Illustratie van Karel Čapek in de publicatie *Obrázky z Holandska*, 1932.

Afbeelding 2. Illustratie van Karel Čapek in de publicatie *Obrázky z Holandska*, 1932.

Afbeelding 3. Illustratie van Karel Čapek in de publicatie *Obrázky z Holandska*, 1932.

Summary

My diploma thesis focuses on an imagological analysis of the Netherlands and its inhabitants based on Czech travelogues and a tourist guide from the period of the First Republic (1918–1938). Through the analysis of selected texts, the thesis aims to show how Czech authors that had traveled around the Netherlands perceived this country and its inhabitants (the so-called “ethnic group”). It also discusses the nature of the information the authors passed on to the readers and how they helped to create the image of The Kingdom of the Netherlands in the minds of Czech people.

The thesis is divided into three chapters. The first chapter states the situation in the Netherlands and Czechoslovakia in the researched period. It also describes the relationship between the two states – in the researched period as well as in the period up to 1918. This chapter clarifies the environment the creator of the hetero-image (a Czech) comes from and the environment he writes about (i.e. information about the situation in the Netherlands that is uninfluenced by impressions).

The second chapter contains an analysis of selected Czech travelogues and one tourist guide from the period between 1918 and 1938. The analysis is divided according to topics into fifteen subchapters. In the travelogue texts, the authors deal with the nature and appearance of the Dutch people, as well as their lifestyle, politics, culture, traditions and religion. They also share their impressions of Dutch cities, countryside and landscape. In certain texts, I focused mainly on the impressions, stereotypes and prejudices that the authors described during their stay in the Netherlands. I also focused on passages in which different authors spoke about the same topic in contradictory ways. These cases indicated the fickleness of subjective impressions, which were presented in the travelogues as facts.

Chapter 3 briefly defines the terms imagology and imagological analysis, as well as the development of this literary comparative discipline. It also presents the results of an imagological analysis by the Dutch literary scholar Ellen Krol, who examined the general imagological picture of the Netherlands and its inhabitants. In her research on how the Dutch were generally perceived in the literature of various nations, Krol did not limit herself to a specific time period or type of source material (unlike me). The chapter is concluded by the results of the imagological analysis carried out in this thesis.

Resumé

V předložené diplomové práci jsem se věnovala imagologické analýze Nizozemska a jeho obyvatel na základě českých cestopisů a jednoho turistického průvodce z období první republiky (1918–1938). Cílem práce bylo ukázat prostřednictvím analýzy vybraných textů, jak čeští autoři cestující po Nizozemsku tuto zemi a její obyvatele (tzv. „etnickou skupinu“) vnímali, jaké informace dále předávali čtenářům a jak spoluutvářeli obraz tohoto království v myslech Čechů.

Práce je rozdělena do tří kapitol. První kapitola uvádí, v jaké situaci se Nizozemsko a Československo ve sledovaném období nacházely. Dále je zde popsáno, jaký vztah mezi sebou tyto dva státy měly – a to jak ve sledovaném období, tak i v období před rokem 1918. Tato kapitola v diplomové práci ujasňuje, z jakého prostředí pochází tvůrci heteroobrazu (Češi) a o jakém prostředí hovoří (tedy dojmy nezkrácené informace o situaci v Nizozemsku).

Druhá kapitola obsahuje analýzu vybraných českých cestopisů a jednoho turistického průvodce z období mezi lety 1918 a 1938. Analýza je rozdělena podle témat do patnácti podkapitol. Autoři se ve svých cestopisných textech věnovali povaze a vzhledu Nizozemců, také jejich životnímu stylu, politice, kultuře, tradicím a náboženství. Rovněž uváděli své dojmy týkající se nizozemských měst, venkova a krajiny. Ve vybraných textech jsem se zaměřila zejména na dojmy, stereotypy a předsudky, které autoři popisovali na základě svého pobytu v Nizozemsku. Dále jsem se soustředila na pasáže, v nichž různí autoři o témže tématu hovořili protichůdně. Tyto případy poukazovaly na vrtkavost subjektivních dojmů, které byly v cestopisech uváděny jako fakta.

Ve třetí kapitole jsou stručně definovány pojmy imagologie a imagologická analýza, jakož i vývoj této literární komparatistické disciplíny. Dále jsou zde uvedeny výsledky imagologické analýzy nizozemské literární vědkyně Ellen Krol, která zkoumala obecný imagologický obraz Nizozemska a jeho obyvatel. Při svém bádání, jak byli Nizozemci obecně vnímáni v literaturách různých národů, se Krol neomezovala konkrétní dobou či prameny (jako tomu bylo v mém případě). V závěru kapitoly jsou uvedeny výsledky imagologické analýzy provedené v předložené diplomové práci.

Anotace

Jméno autora: Tereza Majdanicsová

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta Palackého v Olomouci

Katedra nederlandistiky

Název diplomové práce: De beschrijving van Nederland en zijn inwoners in Tsjechische reisverhalen (in de periode 1918-1938)

Název diplomové práce v angličtině: Depiction of the Netherlands and its inhabitants in Czech travelogues (in the period 1918-1938)

Název diplomové práce v češtině: Vyobrazení Nizozemska a jeho obyvatel v českých cestopisech (v letech 1918–1938)

Vedoucí diplomové práce: prof. Dr. Wilken Engelbrecht

Počet znaků: 115 924

Počet stránek: 44

Počet příloh: 0

Počet použitých titulů:

a) literární zdroje: 30

b) internetové zdroje: 6

Klíčová slova: imagologie, imagologická analýza, Československo, Nizozemsko, 1918–1938, první republika, literární obraz

Krátká charakteristika: V diplomové práci provádím imagologickou analýzu Nizozemska a jeho obyvatel na základě českých cestopisů z období první republiky (1918–1938). Práce obsahuje charakteristiku Československa a Nizozemska ve sledovaném období, vzájemné vztahy obou zemí, dále samotnou imagologickou analýzu a výsledky akademikem již provedené imagologické analýzy Nizozemska a jeho obyvatel v obecném pojetí.